

GÜVENLİ OKUL ORTAMI OLUŞTURMA

ÖĞRETMEN VE YÖNETİCİ KİTABI

Yrd. Doç. Dr. Metin PİŞKİN
Prof. Dr. Selahiddin ÖĞÜLMÜŞ
Araş. Gör. Murat BOYSAN

OKULLARDA DAHA GÜVENLİ BİR ORTAM OLUŞTURMAK

BİZİM ELİMİZDE

Bu kitapçık TÜBİTAK tarafından desteklenen 180K305 nolu "Liselerde Şiddetin Saptanması ve Okul Temelli Şiddeti Önleme Programının Geliştirilmesi" projesi kapsamında hazırlanmıştır.

ÖNSÖZ

Şiddet olgusu toplumlarda yüzyıllardır var olmasına, hatta insanlık tarihi kadar eski olmasına karşın, uzun yıllar okullarda ciddi bir sorun olarak algılanmamıştır. Okullarda, meydana gelen şiddet olaylarının diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de son yıllarda arttığı dikkati çekmektedir. Nitekim bu proje kapsamında Türkiye evrenini temsil eden yaklaşık 10.000 lise öğrencisi üzerinde gerçekleştirdiğimiz kapsamlı bir araştırmada da öğrenciler arasında gözlenen şiddet olaylarının dikkate alınması gereken boyutlarda olduğu saptanmıştır.

Oysa okulların temel sorumluluklarından biri, öğrencilere, istenmeyen davranışlardan ve modellerden arındırılmış bir çevre sunmaktır. Üstelik okulda asayişin sağlanması ve öğrencilerin kendilerini güvenlikte hissetmeleri, okullarda eğitim etkinliklerinin sürdürülebilmesinin de ön koşullarından biridir.

Şiddetin öğrenciler üzerindeki zararları fiziksel, psikolojik ve gelişimsel olabilmektedir. Şiddetin daha çok fiziksel zararları üzerinde durulsa da, şiddete maruz kalan öğrencilerin stres, kaygı gibi psikolojik belirtiler de gösterdikleri bilinmektedir. Hatta bazı araştırmalar, şiddete tanıklık eden öğrencilerin de psikolojik olarak etkilendiklerini ortaya koymaktadır. Şiddet ayrıca, öğrencilerin akademik, fiziksel ve sosyal gelişimlerini de yavaşlatmakta, öğrencilerin kapasitelerini maksimum düzeyde ortaya koymalarını engellemektedir. Araştırma bulguları ayrıca, şiddet veya zorbalığa uğrayan öğrencilerin önemli bir bölümünün okul sevgilerinin azaldığı, zorba öğrenciler yüzünden okula gitmekten korktukları saptanmıştır. Oysa okulda çocukların fiziksel, psikolojik ve gelişimsel bakımdan tehlikelerden ve zararlı şeylerden korunması gerekir.

Bu nedenle okullar, şiddet sorunu ile bilinçli bir biçimde nasıl mücadele etmeleri gerektiğini bilmek zorundadırlar. Elinizdeki bu kitapçık, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nden bir grup öğretim elemanı tarafından yürütülen ve TÜBİTAK tarafından desteklenen 180K305'nolu "*Liselerde Şiddetin Saptanması ve Okul Temelli Şiddeti Önleme Programı'nın Geliştirilmesi*" adlı proje kapsamında yazılmıştır. Kitapçığın temel amacı, daha güvenli bir okul ortamı yaratabilmek için hayati öneme haiz öğretmen ve yöneticilerin rol ve sorumluluklarını ortaya koymaktır.

Kitapçığın öğretmen ve yöneticilerimizin daha güvenli bir okul yaratma çabalarına katkı sunması umulmaktadır.

Yrd. Doç. Dr. Metin PİŞKİN

Proje Yürütücüsü

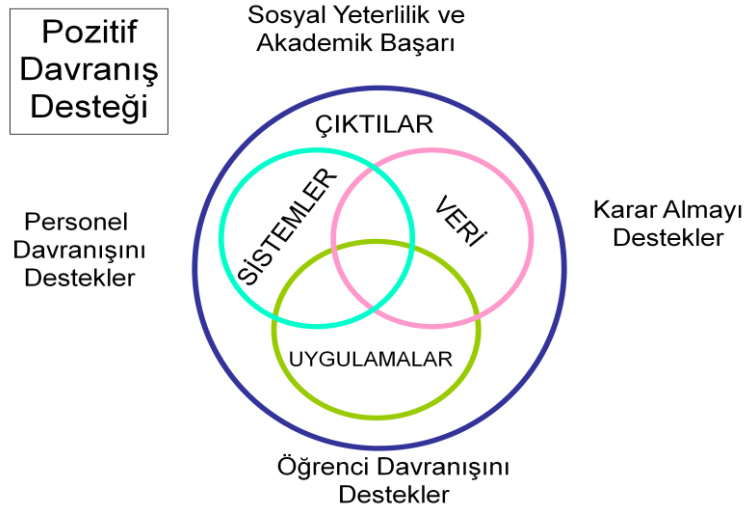
GÜVENLİ BİR OKUL ORTAMI OLUŞTURMA SÜRECİNDE ÖĞRETMEN VE OKUL YÖNETİCİLERİN GÖREVLERİ

Okul temelli şiddeti önleme programlarının önemli bir boyutu olumlu bir okul iklimi yaratmaktır. Okulda öncelikle öğrenciler olmak üzere, öğretmenler, yöneticiler ve diğer görevliler arasında olumlu bir ortam yaratmayı başaramayan bir programın başarılı olma olasılığı düşüktür. Bu nedenle tüm okul çalışanları olumlu ve sürdürülebilir bir okul ortamı oluşturmayı amaçlayan girişimlere destek vermeli, gerekiyorsa okul çalışanlarına bu konuda eğitim verilmelidir. Bu amaçla düzenlenecek olan bir eğitimde, öğrencilere olumlu davranışlar kazandırma yolunun okulda kanıta dayalı uygulamaların benimsenmesi ve bu uygulamaların ısrarla sürdürülmesiyle olumlu bir okul iklimi oluşturmanın önemi vurgulanmalıdır.

Olumlu bir okul iklimi oluşturmanın amaçları şu şekilde açıklanabilir:

- Öğrencilerin akademik başarısını en üst düzeye çıkarmak.
- Öğrencilerin okul sevgilerini arttırmak.
- Okulda problem oluşturan kural ihlallerini en aza indirmek.
- Gerek öğrencilerin, gerekse çalışanların birbirilerine karşı daha saygılı ve sorumlu davranmalarını özendirmek.
- Öğrenciler arasında farklılıklara hoşgörü kültürü geliştirmek.
- Okulun daha etkin ve amacına uygun işlev görebilmesini sağlamak.
- Engelleri olan ve eğitsel olarak başarısız olma riski taşıyan öğrencilerin desteklenmesini sağlamak.

Olumlu bir okul ortamının oluşturulabilmesi için okul sisteminin bir bütün olarak ele alınması gerekir. Şekil 1'de gösterilen olumlu davranış desteği programı, okul sisteminin bir bütün olarak ele alınarak geliştirildiği bir programdır. Olumlu davranış desteği, bir yandan okul genelinde olumsuz davranışların ortaya çıkmasını engellerken diğer yandan da öğrencilerin sosyal ve akademik hedeflere ulaşmalarını sağlayacak sistematik ve bireysel stratejileri içermektedir.

ŞEKİL 1. Olumlu davranış desteğinin boyutları (Chafouleas, Riley-Tillman ve Sugai, 2007'den uyarlanmıştır).

Olumlu davranış desteği yaklaşımının temel hedefi, okulu daha güvenli bir eğitim ortamı haline getirmektir. Bu yaklaşım, okulu davranış problemleriyle başa çıkabilecek hale dönüştürebilmeyi, bu hedefe katkı sağlayabilecek her türlü etkinliği ve düzenlemeyi hayata geçirebilmeyi, yapılan uygulamaların sonuçlarını değerlendirebilmeyi ve ekip çalışmasıyla ortaya çıkan sorunları çözebilmeyi hedefler. Süreç içinde okulda yaşanabilecek sorunlarla başa çıkabilme konusunda kurumsal bir bellek oluşturulması ve etkin sorun çözme becerilerinin geliştirilmesi hedeflenir. Bu hedefe ulaşma sürecinde yapılması gerekenler arasında şunlar sayılabilir:

- Personel düzenli olarak desteklenmeli ve kişisel ve mesleki gelişimlerini sürdürebilecekleri koşullar sağlanmalıdır.
- Öğretmenlerin olumlu davranış kazandırma ve problemlerle başa çıkma konusundaki yeterlilikleri geliştirilmelidir.
- Tüm öğrenciler, özellikle de risk grubuna giren öğrenciler yakından takip edilmelidir.
- Okul genelinde veya özel durumlara ilişkin alınan kararlar mutlaka nesnel verilere dayandırılmalıdır.
- Alınan kararlar, bu kararlara dayanan uygulamalar ve bu uygulamaların sonuçları mutlaka yakından izlenmelidir.

- Başta öğrenciler olmak üzere okulun sosyal ortamına dahil olan her bireyin sosyal yeterlilikleri artırılmalıdır. Bunun olumlu bir okul ortamı oluşturmanın ön koşulu olduğu unutulmamalıdır.
- Başta öğretmenler olmak üzere tüm okul personeli öğrenci başarısının en üst noktaya çıkması için işbirliği yapmalıdır.

Davranış Problemleriyle İlişkili Temel Bilgiler

Bu bölümde akran zorbalığı ve şiddeti konusunda temel bilgilere yer verilecektir.

Zorbalığın Tanımı

Bir insanın belirli bir süre boyunca sürekli tekrar eder biçimde birinin veya birilerinin isteyerek ve bilerek sözel, fiziksel veya psikolojik olarak olumsuz davranışlarına maruz kalmasına **zorbalık** denilir.

Pişkin (2002) akran zorbalığını aşağıdaki gibi tanımlamaktadır:

Zorbalık olarak nitelenen davranışların görüldüğü yerlerden biri de okuldur. Okulda genellikle öğrencinin kendi akranları tarafından sergilenen zorbalık, bir ya da birden çok öğrencinin kendilerinden daha güçsüz öğrencileri kasıtlı ve sürekli olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve kurbanın kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türüdür. Akran zorbalığı, tekme atma, tokat vurma, itme, çekme gibi fiziksel olabileceği gibi; sataşma, alay etme, dalga geçme, kızdırma, hoşça gitmeyen isim takma, küçük düşürücü sözler söyleme gibi sözel; dedikodu ve söylenti çıkarıp yayma, arkadaş grubundan dışlayarak yalnızlığa terk etme gibi dolaylı ya da para veya diğer eşyalarını zorla alma, almakla tehdit etme, eşyalarına zarar verme gibi davranışsal olarak da ortaya çıkabilir.

Zorbalığı sadece fiziksel şiddet olarak düşünmemek gereklidir. Zorbalık bazı öğrenciler için psikolojik gerginlikler sonucu bir patlama –tepkisel zorbalık davranışı- ve bazı öğrenciler için ise bir iletişim kurma ve kontrol biçimi –aktif zorbalık davranışı- olmaktadır. Tepkisel öğrencinin bir kontrol problemi vardır. Aktif zorbalık davranışında ise kişi problemleri davranışının ve karşıdakini incittiğinin farkındadır. Bu durumda zorbalık, bir iletişim kurma ve sosyal etkileşim stratejisi olarak kullanılır.

Zorbalığı sadece belirli öğrenciler arasında yaşanan davranış problemleri olarak da görmemek gerekir. Bir öğrencinin diğer bir öğrenciyle, öğrencinin öğretmenle veya öğretmenin veliyle olan ilişkisinde de sorun yaşama olasılığı vardır. Önemli olan bir yandan okul ortamı içinde yaşanan kişilerarası olumsuzlukların oranını aşağı çekerken diğer yandan tarafların yaşanan bu olumsuzluklarla başa çıkma becerilerini geliştirebilmektir. Özellikle öğrenci kaynaklı sorunlar yaşandığı esnada hemen sorunun üstüne gidip olayı bastırmak

yerine problemlili durumun hemen sonrasında konuya ilişkin iç görüş kazandırıcı diyaloglarla öz farkındalığı artırmak önemlidir.

Zorbalığın Ayırt Edici Özellikleri

- Zorbalık, bilinçli olarak yapılan ve mağdura fiziksel, zihinsel, sosyal ya da psikolojik zarar verme amacı güden söz ve/veya eylemlerdir.
- Zorbalık olarak nitelenen davranışların belli bir süre boyunca tekrarlanma özelliği vardır. Bu yönüyle zorbalık, bir kez gerçekleşen diğer saldırgan davranışlardan farklıdır. Örneğin, ayda en az 2-3 kez her hangi bir zorbalık türüne uğrayanlara mağdur, ayda en az 2-3 kez zorba eylemlerde bulunanlara da zorba denir.
- Zorbalığa uğrayan kişilerin kendini koruyamayacak ve savunamayacak durumda olması söz konusudur.
- Zorbalar eylemlerini bireysel veya gruba yapabildikleri gibi, kurbanlar da bu eylemlerden bireysel ya da grup olarak zarar görebilmektedirler.
- Zorbalar, saldırgan davranışlarına genellikle mazeretler bulur ve zorbalıkla sosyal, psikolojik veya başka kazanımlar elde ederler.

Şiddet Nedir?

Şiddetin ne olduğu konusunda farklı tanımlar yapılmış olmakla birlikte belki de ne kapsamlı tanımı Dünya Sağlık Örgütü yapmıştır. Bu tanıma göre şiddet; fiziksel ya da psikolojik gücün bireyin kendisine, başka birine, bir gruba ya da topluluğa karşı yöneltilen, yaralama, ölüm, psikolojik zarar, gelişim bozukluğu ya da yoksun bırakmaya yol açma olasılığı büyük olan eylemlerin bilinçli olarak gerçekleştirilmesi ya da bu eylemlerde bulunmakla tehdit edilmesidir (WHO, 2011).

Öğrenci Şiddetinin Tanımı

Öğrenci şiddeti, okulda öğrenciler arasında yaşanan ve öğrencilerin fiziksel, sözel ve cinsel olarak zarar görmesi, dışlanması, aleyhlerine iftira atılması, eşyalarına zarar verilmesi gibi farklı çeşitleri olan her türlü yıkıcı ve bozucu faaliyetlerdir. Bu eylemlerin bir ucunda bir öğrenciyi küçük düşürüp aşağılama gibi görece masum sayılabilecek eylemler, diğer ucunda ölümle sonuçlanabilecek eylemler yer alabilmektedir.

Şiddetin Çeşitleri

Şiddet kapsamında ele alınabilecek davranışlar farklı biçimlerde ortaya çıkabilmektedir. Bu davranışlar aşağıdaki biçimde sınıflandırılabilir:

Fiziksel Şiddet:

Fiziksel şiddetin temelinde zorbanın mağdura bilinçli olarak fiziksel zarar verme amacı vardır. Bu tür şiddetin bir ucunda saç çekme kulak çekme gibi mağdurun canını acıtıcı görece hafif eylemler yer alırken, diğer ucunda mağdurun yaralanmasına hatta ölümüne neden olabilecek travmatik eylemler yer alabilir. Fiziksel şiddet kapsamında ele alınabilecek eylemler arasında şunlar sayılabilir:

- Saç ve kulak çekme, itme, dürtme
- Kolunu ya da bacağını bükme
- Çimdik atma, ısırma
- Üzerine bir şeyler fırlatma, zarar verici maddeler atma
- Oturacağı yere rahatsız edici bir cisim koyma
- Isırma
- Omuz, dirsek, kafa atma, başını duvara veya sıraya vurma
- Tekme atma, çelme takma
- Herhangi bir cisimle (sopa, cetvel vb.) vurma
- Tokat atma, yumruk atma
- Kafaya vurma, enseye vurma
- Kesici aletlerle saldırma veya korkutma (bıçak, muşta, tornavida, maket bıçağı vb.)
- Ateşli ve patlayıcı silahlarla (tabanca, kuru sıkı vb.) saldırma ya da korkutma

Sözel Şiddet

Herhangi bir kişiye yönelik olarak sistemli bir biçimde yapılan, kişinin benliğini, psikolojik ve sosyal gelişimini, ruhsal bütünlüğünü etkileyen olumsuz yargılar, atıflar ya da sözel davranışlardır. Örnekler:

- Bedensel özellikleriyle (boyu, kilosu, diş yapısı, saçı, ten rengi, vb.) alay etme
- Dış görünüşüyle (giysisi, gözlüğü, vb.) alay etme
- Konuşma tarzı, aksanı ya da şivesiyle alay etme
- Adı ya da soyadıyla dalga geçme

- Küçük düşürücü isimler (lakap) takma
- Küfür etme
- Kaba ve çirkin sözlerle (aptal, geri zekalı, ezik, vb.) hitap etme
- Sözel olarak tehdit etme

Dışlama

Mağduru dışlamak amacıyla yalnızlığa mahkum etme veya buna teşebbüste bulunma, etkinliklere davet etmeme, haber vermeme, yok sayma en yaygın dışlama eylemleri arasında yer almaktadır. Aşağıda bu kapsamda ele alınabilecek diğer örneklere yer verilmektedir:

- Oyuna ve çeşitli etkinliklere almama
- Grup dışına iterek yalnızlığa terk etme
- Görmezden gelme, yok sayma (konuşmama, sorularına yanıt vermeme, vb.)
- Diğer öğrencilerin de konuşmasını ve arkadaşlık yapmasını engelleme

Söylenti Çıkarma ve Yayma

Bu şiddet türünde zorba, mağdurun aleyhinde dedikodu yaparak, asılsız söylentiler çıkararak, bu söylentileri yayarak mağduru arkadaşları arasında zor duruma düşürmeye çalışır. Bu şiddet türüne aşağıdaki eylemler örnek verilebilir:

- Arkadaşlarını mağdura karşı kıskırtarak aralarının bozulmasına çalışma
- Mağdur hakkında dedikodu yapma, söylenti çıkarma ve yayma
- Mağdura iftira atma
- Mağdur hakkında çeşitli yerlere çirkin yazılar yazma
- Mağduru öğretmene, müdüre veya başka bir yetiškine haksız yere şikâyet etme

Eşyalara Zarar Verme

Bu şiddet türünde zorbanın bilerek ve isteyerek mağdurun özel eşyalarına ve sahip olduklarına zarar vermesi söz konusudur. Bu şiddet türünün diğer örnekleri aşağıda yer almaktadır:

- Mağdurun eşyalarını zorla alma.
- Para ya da okul harçlığını zorla elinden alma
- Eşyalarına kasıtlı olarak zarar verme (yırtma, kırma, atma, vb.)

- Defter, kitap ya da ödevini karalama ya da üzerlerine kötü şeyler yazma
- Kantinden zorla bir şeyler ısmarlatma
- Para ya da eşyalarını çalma
- Baskıyla telefonuna kontör yükletme
- Ödünç alınan para ya da eşyayı geri vermeme

Cinsel Şiddet

Bu şiddet türünde, zorbanın mağdura cinsel olarak rahatsızlık vermesi ve onu istismar etmesi söz konusudur. Cinsel şiddetin türleri arasında şunlar sayılabilir:

- Cinsel amaçlı dokunma
- Cinsel içerikli sözlerle sarkıntılık yapma
- Cinsel anlamı olan hareketler (el, kol, göz hareketi, vb.) yapma
- Cinsel konularda rahatsız edici konuşmalar yapma
- Cinsel çağrışımı olan sözcüklerle hitap etme
- Cinsel içerikli söylentiler çıkarma ve yayma
- Rahatsız edici cinsel içerikli sözel veya fiziksel şakalar yapma
- Birinin giysilerini (etek, eşofman vb.) isteği dışında açma
- Birileri hakkında cinsel içerikli duvar yazıları yazma

Öğrencilerin Sadece Ceza Değil, Olumlu Davranışlar İçin Destek Verilmelidir

Yukarıda sıralanan şiddet türleri arasında en yaygın olan sözel şiddet olduğu görülmektedir. Araştırmalardan elde edilen verilere göre erkeklerin kızlara oranla hem daha fazla fiziksel şiddet uyguladıkları hem de fiziksel şiddetin mağduru oldukları, kızların ise daha çok dolaylı şiddeti tercih ettikleri söylenebilir (O'Moore ve Minton, 2004; Orpinas ve Horne, 2006).

Bazı öğretmenler bu tür uygun olmayan davranışlar sergileyen öğrencilere genellikle ceza vermeyi veya onları utandıracak yöntemlere başvurmayı tercih etmektedirler. Ancak bu tür önlemlerin çok fazla işe yaramadığı, ayrıca problemlili öğrencilere göz açtırmamak için büyük çabalar sarf etmenin de oldukça yorucu olduğu söylenebilir. Sadece cezalandırarak insanları bir davranıştan vazgeçirmenin çok da etkili bir yöntem olmadığı bilinmektedir. Öğrencilerin istenmeyen ya da kabul edilemez davranışlarının sadece ceza verilerek ortadan kaldırılmaya çalışıldığı okullarda şiddete başvuran öğrencilerin

yakalanmamak ve dolayısıyla cezadan kurtulmak için ellerinden geleni yaptıkları, ceza aldıklarında ise öfkelenerek bunun rövanşını almaya çalıştıkları gözlenmektedir. Ayrıca öğrencileri güç kullanarak sindirmeye çalıştığımızda, onlara “güçlü olanın sözünün geçtiği” mesajını iletmiş ve “**güç kimdeyse hükümdar odur**” yönündeki inançlarını pekiştirmiş oluruz.

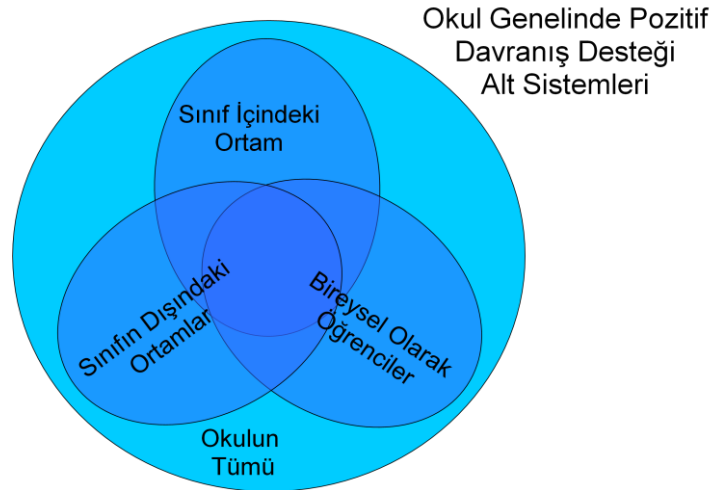
Ceza vermemek sorumluluktan kaçmak anlamına gelmediği gibi, sorumluyu yakalayıp cezalandırmak da öğrenciye yeni bir davranış kazandırıldığı anlamına gelmez. O halde sorunu sadece ceza vererek ya da görmezlikten gelerek çözemeyiz. Şiddet gibi öğrenciler üzerinde kalıcı etkiler bırakabilen bir konuda, istenmeyen öğrenci davranışlarını en aza indirebilmek için daha kapsamlı çalışmalar yürütmek gerekmektedir. Kuşkusuz her okulun kendi ihtiyaçlarına, koşullarına ve yapısına göre özgün stratejiler ve çözümler bulması gerekir. Şiddet uygulama ve şiddete uğrama riski taşıyan öğrencilerin özelliklerini tanımak ve pratik yollar geliştirmek, müdahale programlarının etkililiğini artırabilmektedir.

Okullarda öğrenciler arasında yaşanan zorbalık ve şiddet içeren davranışlar gündeme daha sık gelse de, bu tür davranışlara zaman zaman öğretmenlerin de maruz kaldıkları bilinmektedir. Hatta anne babalar da zaman zaman ailede çocuklara şiddet içeren davranışlar sergilemektedirler. Bu nedenle öğrencilerde gözlemlenen şiddet ve zorbalık olarak nitelendirilen davranışların arka planında çoğu zaman aile, öğretmen, yönetici ve okulun diğer çalışanlarının çocuklara olumsuz rol modeli olmaları bulunuyor olabilir.

Kişilerarası bir davranış biçimi olan şiddetin zararları üzerinde çok durulsa da, şiddeti asgariye indirmek için hangi önlemlerin alınması gerektiği, bu olumsuz davranışların arkasında hangi dinamiklerin olduğu ve istenmeyen bu davranışlar ortaya çıktığında ne yapılması gerektiği konusunda yetişkinlerin rolü üzerinde yeterince durulmamıştır.

Başta öğretmenler olmak üzere, çocukların sıklıkla etkileşimde buldukları ve sevdikleri-saygı duydukları yetişkinlerin söyledikleriyle ve yaptıklarıyla öğrencilere model olmaları beklenir. Bunun için de öncelikle bu yetişkinlerin kendi davranışlarını gözden geçirmeleri, varsa olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlarını değiştirmeleri gerekir. Öğrenciler öğretmenlerinin söylediklerinden çok, onların nasıl davrandıklarını dikkate alırlar. Bu nedenle bizim toplumumuzda sık sık dile getirilen “aynası iştir kişinin, lafa bakılmaz” atasözü oldukça anlamlıdır..

Okulda öğrencilere olumlu davranışlar geliştirebilmeleri için destek verilmelidir. Aşağıda, okulunuzda böyle bir ortam yaratabilmek amacıyla yararlanılabilecek bazı öneriler bulabilirsiniz.

Şekil 2. Okul genelinde pozitif davranış desteği alt sistemleri (Horner, Sugai, Todd ve Lewis-Palmer (1999-2000)'dan uyarlanmıştır.

Olumlu Davranış Desteği İçin Uygun Bir Okul İklimi Yaratmaya Yönelik Öneriler:

- 1) Okul genelinde belli bir disiplin anlayışı (yaklaşımı) benimsenmeli, ortak bir amaç üzerinde uzlaşılmalı ve bu amaç herkes tarafından paylaşılmalıdır.
- 2) Öğrencilerden beklenen olumlu davranışlar açık ve somut bir biçimde tanımlanmalı ve öğrencilere duyurulmalıdır.
- 3) Öğrencilere beklenen davranışların kazandırılabilmesi ve istenmeyen olumsuz davranışların en aza indirilebilmesi için okulun koşullarına uygun pratik stratejiler belirlenmeli veya geliştirilmelidir.
- 4) Olumsuz davranışları cezalandırmaktan çok bu davranışların ortaya çıkma olasılığını azaltacak önlemler alınmalı, olumlu davranışlar sergileyen öğrencilerin teşvik edildiği bir yaklaşım benimsenmelidir.
- 5) Okul genelinde yapılan gözlem ve değerlendirmeler belli aralıklarla tekrarlanmalıdır.
- 6) Okul genelinde olumlu bir davranış iklimi oluşturabilmek amacıyla yapılması düşünülen her türlü etkinlik ve düzenlemeler okulun tümünü kapsamalıdır.
- 7) Öğrenciler tarafından sergilenen olumsuz davranışlar görmezlikten gelinmemeli, bu olumsuz davranışlara müdahale edilmelidir.
- 8) Risk grubuna giren öğrenciler yakından izlenmelidir.
- 9) Öğrencilerin kendi davranışlarını kontrol edebilmeyi öğrenmeleri sağlanmalıdır. Davranış yönetimi konusu, branşı ne olursa olsun her öğretmen tarafından

ciddiye alınmalı, gizli müfredatın bir parçası olarak derslerde gündeme getirilmeli, rehberlik dersinde daha ayrıntılı işlenmelidir.

- 10) Öğrenciler tarafından sergilenen davranış problemleri sadece sınıfta değil, sınıf dışında da takip edilmeli, bu sorunların yaşandığı mekânlar belirlenmeli, gerekli tedbirler alınmalıdır.
- 11) Olumlu davranış kazandırma ve olumsuz davranışların engellenmesi süreci temel akademik alışkanlıkların kazandırılması çabalarıyla birlikte yürütülmelidir.

Öğretmenlerin Sınıf Yönetimi Becerilerinin Önemi

Öğrencilere olumlu davranışlar kazandırma, öğretmenlerin sınıf yönetimi becerileri ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle öğretmenlerin bu becerilerini geliştirmelerinde yarar vardır. Derslerinde her fırsatta öğrencilerden beklenen davranışları vurgulayan ve olumlu davranışları teşvik eden bir öğretmen sadece olumlu bir sınıf ortamı yaratmak kalmaz, aynı zamanda okulun genel iklimine de olumlu yönde katkıda bulunmuş olur.

Öğretmenler her ne kadar öğrencilerin sınıf içi kurallara uymalarını teşvik etseler de zaman zaman kuralları çiğneyen öğrenciler olacaktır. Bu durumlarda öğretmenler, kuralların altını çizerek, gerekli açıklamaları yaparak ve öğrencilere istenen olumlu davranışlarla ilgili küçük egzersizler yaptırarak onları destekleyebilirler.

Akademik Gelişim Kadar Davranış Gelişimine Önem Vermek

Akademik gelişim ile davranış gelişiminin birbirini karşılıklı etkileyen ve paralel yürütülmesi gereken iç içe geçmiş iki alan olduğu unutulmamalıdır. Başarı kriterlerini öğrencilerin bireysel düzeyine göre belirleyen, böylece tüm öğrencilerinin başarıyı tatmalarına imkân tanıyan bir öğretmen, öğrencilerin derslere ve okula karşı olumlu bir tutum kazanmalarına da yardım etmiş olur.

Risk Gurubuna Giren Öğrencilere Odaklanması

Öğrencilere olumlu davranışlar kazandırmak amacıyla ne kadar çaba gösterilse de zaman zaman bazı öğrencilerin istenmeyen davranışlar sergileme olasılıkları vardır. Öğrencilerle olan etkileşimin zaman zaman istenmeyen şekillerde gerçekleşmesi olağan kabul edilmelidir. Okullarımızda farklı sosyal çevrelerden gelen ve farklı özellikler taşıyan çok sayıda öğrenci vardır. Bu öğrencilerden bazıları nadiren, bazıları ise görece daha sık istenmeyen davranışlar sergileyebilmektedirler. Bir öğrencinin on olumlu davranışına karşın bir ya da iki olumsuz davranışta bulunması normal kabul edilmelidir. Normal bir dağılımda öğrencilerin büyük çoğunluğunun bu kategoriye girdiği söylenebilir. Bu nedenle önceliği, öğretmenler, yöneticiler, okulun diğer personeli ve öğrencilerle olan ilişkilerinde daha fazla

davranış problemleri yaşayan risk grubundaki öğrencilere vermek daha yararlıdır. Bu süreçte problemlili davranış gösterme oranı yüksek olan riskli öğrencilerin aktif olarak izlenmesi önem taşımaktadır. Kuralları sık sık ihlal eden, davranışlarını kontrol edemeyen bu öğrencilere daha yakın ilgi gösterilmesi, beklenen uygun davranışların hatırlatılması ve gerektiğinde okul psikolojik danışmanlarından destek alınması yararlı olur. Tekrarlanan davranış problemleri sergileyen öğrencilere karşı hazırlıklı olunmalı, önceden önlem alınmalı ve istenmeyen davranış ortaya çıkmadan bu davranışı önlemeye yönelik stratejiler üretilmelidir.

Sınıf Dışı Mekânlarda Davranış Kontrolü

Öğrenciler okulda geçirdikleri zamanın yaklaşık üçte ikisini derslerde dolayısıyla sınıf ortamında geçirirler de yaklaşık üçte birini sınıf dışı ortamlarda geçirmektedirler. Dolayısıyla öğrencilerden sadece sınıfta değil aynı zamanda sınıf dışında da kurallara uymaları ve düzgün davranışları beklenir. Kaldı ki ders sırasında başlarında bir öğretmen olan sınıflarda denetim daha sıkı iken, ders saatleri dışında okulun diğer mekânlarında geçirilen sürelerde yetişkin denetimi görece daha gevşektir. Bu nedenle öğrencilerin kontrol edilmesi ve bu mekânların güvenliği son derece önemlidir.

Kuşkusuz sınıf dışındaki ortamlarda beklenen davranışların kazandırılması da yine sınıf ortamında geçirilen yaşantılar ve edinilen tutum ve becerilerle yakından ilgilidir. Bu nedenle öğrencilere sadece sınıf ortamında değil, aynı zamanda derslikler dışındaki ortamlarda da nasıl davranışları gerektiği sınıf ortamında açıkça ifade edilmelidir. Gerçekten öğrenciler tarafından sergilenen pek çok davranış problemi, öğrencilerin belirli ortamlarda onlardan beklenen davranışların neler olduğu ile uymaları gereken kuralları bilmemelerinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle öğrencilerden beklenen davranışların her fırsatta olumlu bir üslupla vurgulanmasında yarar vardır. Bu hatırlatmaların kural ihlallerini daha aşağıya çekeceği unutulmamalıdır. Kuşkusuz okul genelindeki ortamlarda öğrencinin aktif olarak takip edilmesinden tüm personel sorumludur. Gerekli olan durumlarda öğrencilerle etkileşime geçmek, hemen harekete geçmek ve gerekli takibi yapmak tüm personelin sorumluluğundadır. Öğrenci takibinde kullanılacak bir Öğrenci Disiplin Kayıt Formu örneği EK-1'de görülebilir.

Bütün bunlar yapılırken olumsuz davranışları vurgulamak yerine beklenen davranışları anlatmak ve olumlu davranışları pekiştirmek esastır.

Öğrencilere okul ve okul dışındaki farklı ortamlarda davranış yeterliliği kazandırmaya yönelik aktarımlarda bulunmak ve öğrenciye olumlu davranış deneyimi kazandırmak önemlidir. Öğrencilere verilebilecek davranış desteğinin biçimi, her okulun ve öğrencinin

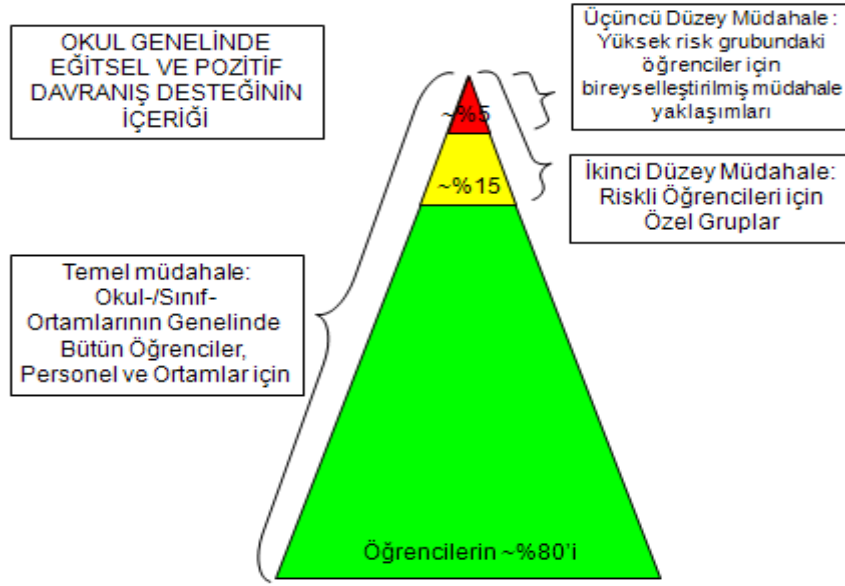
bireysel özelliklerine göre en iyi öğretmenler tarafından takdir edilebilir. Konuya ilişkin sınıf ve davranış yönetimi becerilerini sürekli geliştirmek, öğretmenlerin işini kolaylaştırabilir. Öğrencilerin öz yeterlilik algısı ve sosyal becerilerinin geliştirilmesi, akademik başarıyla karşılıklı ilişkilidir. Bu nedenle öğrencilerin gelişiminin bir bütün olarak ele alınması, sosyal ve akademik gelişimin birlikte takip edilmesi zorunludur.

Çok Boyutlu Yaklaşım

Öğrencilerin davranış problemlerinin azaltılması ve olumlu davranış becerilerinin geliştirilmesi için okul genelinde yürütülecek çalışmalarda çok boyutlu bir yaklaşımın izlenmesinde yarar vardır. Bu çalışmalar genellikle sorun ortaya çıkmadan önce alınabilecek önlemler ve sorun ortaya çıktıktan sonra yapılacak müdahaleler biçiminde özetlenebilir. Ancak, yürütülecek çalışmaların ağırlığını problemlerle davranışlar ortaya çıktıktan sonra yapılması gerekenlere değil, olumsuz davranışların ortaya çıkmasını önleyici çalışmalara vermekte yarar vardır. Kuşkusuz olumsuz davranışları önleyebilmek için olumsuz davranışlar sergileme riski taşıyan öğrencilerin önceden belirlenmesi gerekir.

Bir eğitim ortamında yer alan öğrencileri olumsuz davranışlar sergileme bakımından üç ayrı kategoriye ayırmak mümkündür. Ortalama bir eğitim kurumunda kayıtlı olan öğrencilerin büyük kısmını genel olarak kurallara uyan, kendilerinden beklenen sorumlulukları yerine getiren ve kronik davranış problemleri olmayan gençler oluşturur. Ortalama bir okulda, bu kategoriye giren öğrencilerin oranının yaklaşık %80 olduğu tahmin edilmektedir. Öğrencileri şiddetten arındırıp davranış problemlerini azaltmayı hedefleyen bu programın temel hedeflerinden biri, bu öğrencilerin davranış problemlerinden uzak kalmasını sağlayıcı önlemlerin alınması ve riskli davranışlardan uzak kalabilmelerini sağlamaktır.

Okuldaki davranış problemleri gösterme riski taşıyan öğrenciler ise ikinci grupta yer almaktadır. Bu grupta yer alan öğrencilerin oranı yaklaşık %15 civarındadır. Bu grupta yer alan öğrencilerle kıyaslandıklarında nispeten daha az sorunlu olan ilk gruptaki öğrencilerden bazılarının gerekli önlemler alınmadığında riskli gruba girme olasılıkları vardır. Bu öğrenciler için temel hedef, onları tanımaya çalışarak, gerekli desteği vererek ve takip ederek okuldaki sorunların çekirdeğini oluşturan üçüncü gruba girmelerini engellemektir. Öğretmenler olarak ikinci grupta yer alan öğrencilerin sergiledikleri olumlu davranışları teşvik ederek, gerektiğinde ödüllendirerek, kısacası olumlu davranışlarını pekiştirerek istenmeyen davranışlarını azaltmaya çalışmak gerekir.

Şekil 3. Okul genelinde pozitif davranış destekleme yaklaşımında üç düzeyli müdahale modeli (*Sugai ve Horner' dan (2002) uyarlanmıştır.*)

Üçüncü grupta ise kronik davranış problemleri gösteren, geçmişte çeşitli sorunlara neden olmuş ve genel olarak okuldaki sorunların nedeni olan öğrenciler yer almaktadır. Bu grupta yer alan öğrenciler için hedef, davranış problemlerinin oranını en alt düzeye çekebilmek ve olay sayısını azaltabilmektir. Bu öğrencilere yönelik müdahale ve takiplerin bireysel olması gereklidir. Bunun ötesinde okul disiplin yönetmeliği işletilerek ceza verilmesi gereken durumlar olabilir.

Okul Şiddeti Önleme Kurulu İle İşbirliği Yapmak

Okulda konuyla ilişkili koordinasyonu sağlayacak bir kurulun oluşturulması okul genelindeki düzenlemeleri kolaylaştırmaktadır. Yönetici, öğretmen ve veli temsilcilerinden oluşan okul şiddeti önleme kurulu, yukarıda açıklanan bu üç düzeye göre koruyucu önlemler, etkinlikler ve müdahale biçimlerinin geliştirilmesi, yürütülecek uygulamalara öncülük yapma, okul personeli arasında aktif koordinasyonu sağlama ve şiddeti önleme konusunda yapılan çalışmaların etkinliğini değerlendirmede önemli rol oynamaktadır. Bu ekipte yapılması düşünülen etkinlik ve düzenlemeler konusunda bilgi alınabilecek ve etkinliğin değerlendirilmesi konusunda yardım alınabilecek uzmanların da yer alması uygun olur.

Konuya ilişkin kurulun ürettiği kurallara uymak, uygulamaları sahiplenmek ve yapılan çalışmalara motive olmak, önleme çalışmalarının başarısını olumlu etkilemektedir. Bazı durumlarda öğretmenler veya veliler okullarda alınan bu kararları ve başlanan uygulamaları ek yük olarak görebilmektedir. Ancak konuya ilişkin farkındalık kazanmak ve hayata

geçirilebilecek olası çözüm yollarına katkı vermek sadece şiddeti önleme kurulundaki belirli kişilerin değil, öğrenci, öğretmen, yönetici, personel ve velilerin de sorumluluğundadır. Kaldı ki uygulamaların etkili olabilmesi için okul toplumunu oluşturan tüm tarafların olabildiğince birlikte ve eşgüdümlü hareket etmesi şarttır.

Yürütülecek Çalışmalar ve Temel Prensipler

- Öncelikli içinde yönetici, öğretmen, veli ve eğitim uzmanlarından kişilerin olduğu okulda şiddeti önleme ve azaltma çalışmalarını koordine edecek bir ekibin oluşturulması.
- Okulda şiddet durumuna ilişkin verilerin toplanması.
- Varolan durum ve problemlerin ortaya konması.
- Okul genelinde sürekli izleme çalışmalarının yapılması, yaşanan davranış problemlerinin olabildiğince kayda geçirilmesi ve bir arşivde toplanması.
- Okulun sınıf içi ve dışı tüm mekânlarını öğrenciler ve tüm okul personeli için güvenli ortamlar haline getirebilmek amacıyla alınması gereken önlem, uygulama, etkinlik ve müdahaleler konusunda fikirlerin üretilmesi.
- Üretilen fikirlerin uygulamaya konması.
- Bu uygulamaların etkili olup olmadıklarının gözlem ve diğer yöntemlerle toplanan veriler ışığında değerlendirilmesi.
- Okul genelinde yürütülen işler ve elde edilen sonuçların kısa toplantılar ve sunumlar yoluyla öğretmen, veli ve diğer okul personeli ile paylaşılması.
- SÜRECİN AYRINTILANDIRILIP, BÜROKRATİK İŞLEME ve EVRAK İŞİNE DÖNÜŞTÜRÜLMEMESİ. Toplantıların, önerilerin, veri takibi ve diğer bütün işlerin pratik ve kolay bir şekilde yürütülmeye çalışılması önemlidir.

**UYGULAMALARDA OKUL PERSONELİNİN İŞ YÜKÜNÜ ARTIRICI DÜZENLEMELER
ÇALIŞANLARIN MOTİVASYONUNU, BAĞLILIĞINI ve DESTEĞİNİ
AZALTBİLMEKTEDİR.**

En az çabayla en etkili sonucu almaya çalışmak gerekir.

Öğrencilerin olumsuz davranış biçimlerini azaltma konusunda bütüncül bir yaklaşımizlemekte yarar vardır. Bu kapsamda, hem uzun soluklu önleme stratejileri hem de

sorun ortaya çıktığında izlenecek müdahale stratejileri belirlenmelidir. Başa çıkma ve müdahale stratejileri içinde yönetime rapor edilen veya bir şekilde kaydı tutulan olaylarla ilişkili yaptırımların ve gerekli desteğin biçiminin belirginleştirilmesi gereklidir. Bu süreçte öğretmenler ve yöneticiler arasında uyumlu çalışma ortamının sağlanması son derece önemlidir.

Davranış Problemlerinin Görevlilere İletilmesi

Bu konuda en etkili yöntem, şiddete uğrayan öğrencilerin veya olaya tanık olan öğrencilerin şahit oldukları davranışı ve eylemi yapan zorbayı yetkililere bildirmesidir. Ancak şahit olduğu şiddeti yetkililere haber veren öğrencilerin yoğun bir akran baskısına uğrama olasılıklarının olduğunu unutmayınız. Mağdur ne kadar haklı olursa olsun, akran grubu içinde “muhibir”, “ispiyoncu” veya “köstebek” gibi lakaplarla anılma riski vardır. Bu korku öğrencilerin şahit oldukları durumu yetkililere bildirmelerini oldukça zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, öğrencilerin yaşadıkları veya şahit oldukları problemi sorumlu biriyle paylaşabilmesi konusunda bilinçlendirilmeleri gereklidir. Bunun yanı sıra bilgi veren kişinin, her zaman sorun çıkaran öğrencilerle yüzleştirilmesi de gerekli değildir. Bir sorun olduğu konusunda bilgi gelmişse konuyla ilişkili mutlaka bir müdahalenin de ardından gelmesi gerekir. Böylece okulda problemlili davranışlara yönelik aktif çalışmaların yürütüldüğü ve “yapanın yanına kar kalmadığı” kanısının okul genelinde pekişmesi sağlanır.

Şiddeti Önleme Kurulu

Okulda konuyla ilişkili koordinasyonu sağlayacak bir çalışma grubunun oluşturulması okul genelindeki düzenlemeleri kolaylaştırmaktadır. Burada öncelikli olan eğitimden sorumlu personel ve yöneticilerle iletişim kanallarını açmak ve herhangi bir şekilde şiddete uğrayanların durumunun tespit edilmesi konusunda bilgi akışını sağlamaktır. Var olan durumları azaltmak ve riskli öğrencilere ulaşabilmek sonraki basamağı oluşturmaktadır.

Bilgi Akışının Sağlanması

En azından dönemde bir yapılan tarama veya yaygın etkinliklerle okulun şiddet sorunuyla aktif bir biçimde başa çıkmaya çalıştığını ve bu konuda kararlı olduğunu tüm öğrencilere göstermesi veya hatırlatması gerekir. Öğretmenlerin problemlili durumların paylaşımı konusunda öğrencileri cesaretlendirmeleri ve bu konuda öğrencilerini bilgilendirmeleri alınacak temel önlemler arasındadır. Bilgi akışının en yararlı tarafı, şiddete uğrayan öğrencinin kendini güvende hissedebileceği önlemlerin okulda alınabiliyor olduğunu herkese göstermektir. Konuya ilişkin öğrencilerden gelecek bildirimler hiçbir yorum yapılmadan dinlendikten sonra okul yönetimine yazılı olarak bildirilmelidir.

Şiddetin Taraflarıyla Görüşme

Herhangi bir nedenle şiddete uğrayan ve şiddet uygulayan öğrencilerle görüşülmesi gerektiğinde bu iki öğrenciyi bir araya getirmeden ayrı ayrı görüşme yapılmalıdır. Benzer bir şekilde eğer istenmeyen davranışları gösteren bir grup öğrenci varsa bu öğrencilerle de en azından ilk görüşmenin ayrı ayrı bireysel görüşme biçiminde yapılması gerekir. Yaşanan olayın üzerinden uzun bir zaman geçmeden en kısa zamanda konunun araştırılması, yeni olayların çıkmasını önleyebilir. Ayrıca bu görüşmelerde suçlayıcı bir üslup takınmaktan olabildiğince kaçınmak, sorunun açıklığa kavuşmasına yardımcı olabilmektedir.

Bu süreçte olabildiğince objektif olun ve sorunu anlamaya çalışın. Burada problemin kimin tarafından okul yetkililerine haber verildiği konusunda bilgi verilmesi çok gerekli değildir. Bu kişi bir öğrenci olabileceği gibi, bir veli, bir görgü şahidi veya okul ortamı içinde yer alan herhangi bir kişi olabilir. Önemli olan öğrencilerin genel anlamda şiddet davranışına karşı haber alındığında mutlaka harekete geçildiği kanısını edinmeleridir.

Diğer bir önceliğiniz, şiddete uğrayan öğrencinin güvenliğinin sağlanması ve öğrenciler arasında misilleme riskinin olabildiğince azaltılmasıdır. Bu önlemler cezalandırmadan önce gelir. Şiddet uygulayan öğrenciye öncelikle yaptığı şeyin istenmeyen bir davranış olduğu hatırlatılmalı, ardından bu tip davranışlardan vazgeçmesi gerektiği uygun bir üslupla anlatılmalıdır. Son olarak da, bu tür davranışlarda bulunduğu okulun disiplin yönetmeliği çerçevesinde belirlenmiş hangi yaptırımların uygulanacağı öğrenciye açıklanmalıdır.

Ailelerle Görüşme

Ailelerle ilişkiye geçilmesi de aileleri yaşanan sorun konusunda bilgilendirme ve sınırlı da olsa bir eğitim verme konusunda iyi bir fırsat olabilmektedir. Ailelerle yapılan görüşmeler öğrencilerin olumsuz davranışları konusunda okulun hassasiyetini gösterebildiği gibi yaşanan olayın boyutlarını kavrama konusunda da veli ve okul arasında bilgi alışverişini olanaklı kılabilir. Bu şekilde zorbalık yapan öğrencinin olumsuz davranışı üzerinde etkili olan stres faktörlerini daha detaylı çözümlenebilir mümkün olabilir.

Önleyici stratejiler

Önleyici stratejiler, şiddet olaylarının ortaya çıkma olasılığını azaltıcı ve var olan durumların tekrarlanmasını engelleyici bir ortamın oluşturulmasını hedefler. Önleyici stratejilerde öğrencilerle ilişkili doğrudan en ayrıntılı bilgiye sahip olan ve olumlu bir okul ortamının oluşturulmasında temel belirleyici faktör niteliğindeki öğretmen ve yöneticilerin rolü çok önemlidir. Önleyici stratejilerin her okulda aynı şekilde uygulanabilir prosedürler olmadığı, her okulun yapısına göre değişebileceği akıldan çıkarılmamalıdır. Olumsuz

davranışlar konusunda en etkili yöntemin, dışarıdan da yardım alabilmek kaydıyla, konuya ilişkin koordinasyon görevini üstlenen okul personeli, öğretmenler, yöneticiler ve hatta velilerin de fikri alınarak oluşturulan stratejiler olduğu söylenebilir.

Önleyici müdahaleler kapsamında yürütülecek uygulamalarda kilit rol oynayan öğretmenlerin okulun olumsuz davranışlar karşısında belirlediği genel politikasına uygun davranması beklenir. Ayrıca, yapılması planlanan uygulamaların öğretmen ve diğer personelin iş yükünü arttırmayacak, kırtasiye işlerinden olabildiğince arındırılmış ve genel görevlerin yanında kolayca yürütebilecek şekilde düzenlenmesi gerekir. Okullarda uygulanan şiddeti önleme programının başarısı, yönetici ve öğretmenlerin programa ve programa dayalı olarak yürütülen etkinliklere inanmaları ve ortak belirlenen çözüm önerilerini olabildiğince gönüllü bir biçimde uygulamalarıyla doğru orantılıdır. Yürütülen programa ilişkin sonuçlar çok kısa sürede alınmasa da deneyimler, olumlu sonuçlar alındıkça başta öğretmenler olmak üzere okul personelinin program kapsamında yapılan düzenlemelere ve etkinliklere daha istekli bir şekilde katıldıklarını göstermektedir.

Öğretmenlerin sorun çözme becerilerini geliştirmeleri önleme programının etkili olmasını kolaylaştırmaktadır. Çünkü bu becerileri gelişmiş öğretmenlerin bu becerileri öğrencilerine de kazandırmaları kolay olmaktadır. Öğretmenler çatışma çözme konusunda aşağıdaki beş basamaklı modelden yararlanabilirler.

1. **Tanımlama:** Sorunu ve soruna neden olan öğrencileri belirleme.
2. **Değerlendirme:** Problemin özelliklerini değerlendirme.
3. **Analiz etme:** Problemin ortaya çıkmasına neden olan etkenleri belirleyip, sorunun sürüp gitmesinde bu etkenlerin rolünü analiz etme.
4. **Müdahale:** Probleme ilişkili çözüm yollarını belirleme.
5. **Gözden geçirme:** Sorunla ne ölçüde başa çıkılabildiğini görebilme.

Sorun çözebilme becerilerinin özünde nesnel olabilme, karşılaşılan çatışmalı durumlarda konuya bir diğerinin gözünden bakabilme gibi beceriler yer almaktadır.

Gençlerin davranış gelişimi üzerinde öğretmenlerin etkisinin önemli olduğunu hepimiz biliyoruz. Bu nedenle eğitimcilerin her fırsatta sınıfta şiddetin olumsuzluğuna ve iletişim becerilerinin önemine vurgu yapması konuya genel olarak dikkat çekilmesi bakımından önemlidir. Ayrıca, gençlerle çalışırken baştan bazı kuralların belirlenmesi ve bu kurallar üzerinde anlaşmaya varılması gereklidir. Temel kurallardan ilki birisi konuşurken diğerlerinin susmasıdır. Konu üzerinde konuşurken bağırarak, hakaret etmek, kaba ve suçlayıcı konuşmak yasaklanmalıdır. Herkes kendi bakış açısıyla olay üzerinde

konusmalıdır. Sorun çözme konusunda aracılık yaparken diğer bir önemli konu ise insanların durumlar veya olgular için kavga etmedikleri, onların hissettirdiği şeyler için kavga ettiklerinin bilinmesidir. Bu nedenle tarafların ne hissettiğini anlamamız ve tarafların birbirini anlamalarına olanak tanımanız önemlidir. Bu tip sorun çözme girişimleri konusunda zamanla beceri kazanabilirsiniz. Bununla beraber, asıl beceri, henüz ortaya çıkmadan önce sorun çıkabileceğine ilişkin belirli bir fikir sahibi olmak ve gerekli önlemleri baştan alabilmektir.

Şiddet Riski Altında Olup Tehlike Sinyali Veren Gençler

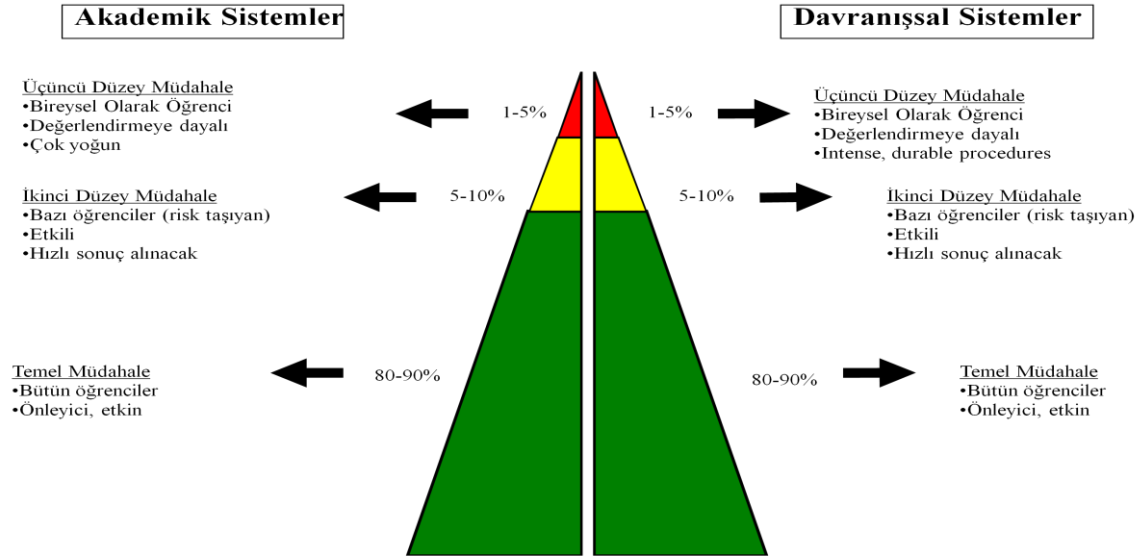
Bu program, şiddete uğrayan gençlerle olduğu kadar davranışları problemlili olan gençlerle de ilgilenmeyi gerektirmektedir. Literatürde davranış problemi olan öğrencilere sosyal beceriler kazandırmanın psikolojik danışmadan daha etkili olduğunu ortaya koyan pek çok çalışma vardır (Crone ve Horner, 2003; Elliot ve Shenton, 1999). Şiddet bazı öğrenciler için psikolojik gerginlikler sonucu oluşan tepkisel bir patlama, bazı öğrenciler için ise bir iletişim kurma ve kontrol biçimi olabilmektedir. Aradaki önemli fark, tepkisel davranış sorunu olan öğrencilerin kendilerini yeterince kontrol edememesi, davranışlarının sonucunu tahmin edememesi ve diğer insanlarla empati kurma sorunu yaşamasıdır. İletişim sorunu yaşayan öğrenciler ise problemlili davranışları ile karşılındakini incittiklerinin farkındadırlar. Bu öğrenciler şiddeti, bir iletişim kurma ve sosyal etkileşim stratejisi olarak kullanmaktadırlar.

Tepkisel davranış problemi görülen ilk gruptaki öğrencilere duygusal farkındalık kazandırıldığında ve stres yönetimi stratejileri öğretildiğinde fayda görmektedirler. İkinci grupta yer alan öğrenciler ise sosyal beceri ve sorun çözme stratejilerini benimsedikleri ölçüde pozitif iletişime yatkınlıkları artmaktadır. Liselerde konuya ilişkin önemli bir dezavantaj, davranış kazandırma konusunda pratik yaptırma güçlüğüdür. Bu nedenle öğretmenlerin kendi davranışları ve sorun çözme becerileriyle öğrencilerine örnek olması gereklidir. Ayrıca, öğretmenlerin düzenli olarak verecekleri aşağıdaki mesajlar konuya ilgiyi canlı tutacaktır.

- 1) Şiddetin tanımı, kapsamı ve türleri ile ilgili bilgiler vermek.
- 2) Şiddet, okullarda güvenli ortamı tehdit eden bir davranıştır.
- 3) Yalnızca kendimizden değil, başkalarının iyiliğinden de hep birlikte sorumluyuz.
- 4) Öğrenciler şiddete uğradığında veya birine şiddet uygulandığında derhal yetkili birine veya bir öğretmene haber vermek gerekir.
- 5) Şiddete başvurarak okul güvenliğinin ihlal edilmesi, ortamın daha da kötüleşmesinden başka bir işe yaramaz.
- 6) Herkesin güvenli bir ortamda yaşama hakkı vardır.

Konuya ilişkin uygulamaların bilgi vermekten çok davranışsal/duygusal konulara odaklanması tercih edilmelidir. Öğrencilerin gelişim dönemine ilişkin özellikleri ve duygusal ihtiyaçları bakımından bireysel farklılıkları her zaman dikkate alınmalıdır.

Öğrenci Başarısı İçin Okul Genelinde Yapılacak Düzenlemeler

Şekil 4. Okul genelinde pozitif davranış destekleme yaklaşımında üç düzeyli müdahale modeli (Şekil 4'teki üç düzeyli model "Sugai ve Horner, 2007, Aralık 3, 2010, OSEP Center on Positive Behavior Interventions and Supports Web sitesi, <http://www.pbis.org/main.htm>" adresinden uyarlanmıştır.)

Okullarımızda potansiyel olarak şiddet riski taşıyan çocukların (ikinci grupta yer alan öğrenciler) fark edilmesi ve gerekli çalışmaların yapılması şiddet sorununu azaltabilir. Kuşkusuz potansiyel olarak şiddet sergileyebilecek nitelikler taşıyan çocukların mutlaka şiddete başvuracakları anlamı çıkarılmamalıdır. Ancak bu çocukların ilgi ve desteğe gereksinim duydukları açıktır. Bu nedenle yönetici, öğretmen, okul psikolojik danışmanı ve velilerin risk altındaki çocukların niteliklerini bilmelerinde yarar vardır. Perry (2001) aşağıdaki özelliklere sahip çocukların şiddete başvurma bakımından risk altında olduklarını belirtmektedir:

- Saldırgan ve tepkisel olanlar, dürtülerini kontrol edemeyenler.
- Okulda sosyal etkinliklere katılmayıp dışarıda kalanlar.
- Derslerinde sorun yaşayan başarısız öğrenciler.
- Parçalanmış ailelerden gelenler ve çocuğa nasıl davranması gerektiğini yeterince bilmeyen anne ya da babası olanlar.

- Evde şiddete uğrayan ya da şiddete şahit olanlar.
- Geçmişinde çocukluk istismarına uğrayanlar.

ŞİDDET SİNYALİ VEREN ÇOCUKLARI ÖNCE DEN FARK EDEBİLMEK

Şiddete yol açabilecek her davranışı önceden yüzde yüz tahmin etmek olası değildir. Ancak risk altındaki çocuklar aslında belirli sinyaller verirler. Bu nedenle öğretmenler çocuklardan gelen bu uyarı sinyallerine dikkat etmelidirler. Alarm veren çocukların özelliklerini tanımak, gerekli önlemlerin alınmasını kolaylaştırdığı gibi, ileride ortaya çıkabilecek olası daha büyük sorunların önünün alınmasını da sağlar. Bu sinyaller şöyle özetlenebilir:

Sosyal Çekilme ve Dışlanmışlık Duygusu: Bazı durumlarda yavaş yavaş başlayan ve sonunda zirve yapan sosyal dışlanma, yalnızlaşma ve geri çekilme davranışı sorun yaşamakta olan çocuğun önemli bir göstergesi olabilir.

Büyüme ve özellikle de ergenlik dönemlerinde pek çok gencin dışlanma ve reddedilme nedeniyle acı çektiği bilinmektedir. Sorunlu çocuklar sıkça ruhsal bakımdan sağlıklı olan akranları tarafından dışlanırlar. Saldırgan olmayan arkadaşları tarafından dışlanan bu çocuklar kendileri gibi saldırgan eğilimli çocukları ararlar. Bu durum onların saldırganlık eğilimlerini pekiştirme riskini de beraberinde getirir.

Şiddete Uğramış Olmak: Evde, çevrede ya da okulda fiziksel şiddete ya da cinsel tacize uğrayan çocukların kendilerine ya da diğer çocuklara şiddet uygulama riski vardır.

Duygusal Taciz: Arkadaşları ve aileleri tarafından sürekli olarak alaya alınan, kızdırılan, küçük düşürülen çocuklar sonunda sosyal çekilme içine girebilmektedirler. Bu durumdaki çocuklar desteklenmeyip, bu sorunları yaşamaya devam ettiklerinde uygun olmayan davranışlar sergileyebilmekte ve şiddete başvurabilmektedirler.

Şiddetin Yazı ve Resimlerde Dışa Vurulması: Çocukların yazdıkları yazı ve çizdikleri resimlerde şiddete yer vermeleri çoğu zaman zararsızdır. Ancak, bu yazı ve resimlerin belirli bir kişiye doğrudan yönelik olması ve bu durumun tekrarlanması çocuğun yaşadığı duygusal bir soruna işaret eder ve potansiyel şiddetin işareti sayılabilir. Bu nedenle bu işaretler ciddiye alınmalı, ancak yanlış yorumlama riskine karşı değerlendirme uzman kişilere bırakılmalıdır.

Kontrol Edilemeyen Öfke: Öfke doğal bir duygudur ve herkes tarafından zaman zaman yaşanır. Ancak bir genç çok sık öfkeleniyor ve kendisini rahatsız eden en ufak olaylarda bile aşırı öfke sergiliyorsa bu durum kendisine ya da diğerlerine karşı yönelebilecek potansiyel şiddetin göstergesi sayılabilir.

Yoğun Disiplin Sorunları: Öğrencinin evde ve okulda yaşadığı kronik davranışlar ve disiplin sorunları bu çocuğun duygusal ihtiyaçlarının karşılanamadığı anlamına gelir. Bu durumun devam etmesi halinde, çocuk potansiyel olarak şiddet kapsamına girebilecek davranışlar sergileyebilir.

Geçmişinde Şiddet ve Saldırganca Davranışların Olması: Geçmişlerinde saldırganca davranışlar ve şiddet sergilemiş olan öğrenciler desteklenmedikleri ve psikolojik yardım almadıkları sürece bu tür davranışlarına devam etme eğilimi gösterirler. Bu davranışlar, diğer insanlara olabileceği gibi, hayvanlara eziyet etme, okulun eşyalarına ve çevreye zarar verme ve hatta bilerek yangın çıkarma biçiminde de kendini gösterebilir. Geçmişte çeşitli ortamlarda ve durumlarda sıkça bu tür davranışlar sergileyen anti sosyal çocuklar risk grubu içinde yer alırlar.

Farklılıkları Kabullenememe ve Önyargılı Tutumlar: Farklı özellikleri bulunan birey ya da grupları kabul edemeyen, onlara önyargılı yaklaşan ve nefret eden çocuk ve gençler de potansiyel olarak şiddet riski taşırlar.

Ateşli Silahlara Sahip Olma, Taşıma ve Kullanma: Çocukların ve gençlerin yasal olmayan biçimde ateşli silahlara sahip olmaları, taşımaları ve kullanmaları şiddet riskini arttıran faktörlerdendir. Araştırmalar bu gençlerin aynı zamanda kurban olma olasılıklarının da yüksek olduğunu göstermektedir. Bu nedenle aileler çocuklarını denetlemeli, bu tür silahlara ulaşmalarını engellemelidirler. Özellikle de geçmişinde yoğun saldırganca davranışlar bulunan, çabuk sinirlenen ve diğer duygusal sorunları olan çocuk ve gençlerin ateşli ve diğer silahlara ulaşmamaları gerekir.

Tehdit Etmek: Kızgınlık anında herkes birilerini tehdit edebilir. Ancak birinin şiddetin türü ve niteliğini de ayrıntılı olarak belirten tehditlerde bulunması olası şiddetin en iyi yordayıcılarından biridir. Bu nedenle bu tür tehditler ciddiye alınmalıdır.

ŞİDDETİN YAKIN İŞARETLERİ

Şekilde görüldüğü üzere risk sınırını aşmış şiddet davranışı sergileyen veya şiddet uygulamaya çok yakın olan küçük ancak problemlili bir öğrenci grubu bulunmaktadır (üçüncü düzey). Şiddetin yakın işaretleri, öğrencilerin kendilerine ya da bir başkasına/başkalarına potansiyel olarak zarar verecek tehlikeli davranışlara yakın olduklarını gösteren işaretlerdir. Bu nedenle bu tür yakın işaretleri özellikle bu üçüncü grup içinde yer alan öğrencilerin takibinde öne çıkmaktadır. Bu göstergeleri ciddiye almak ve anında müdahale etmek gerekir.

Şiddetin yakın işaretleri genellikle tek başına ortaya çıkmaz. Tehlikeyi ortaya koyan pek çok işaret bir arada gözlenir. Bu işaretler genellikle açıkça görülebilen, süreklilik

sergileyen, ciddi, öğrencilere, personele ya da diğer bireylere yönelik düşmanca davranışlar ya da tehditlerdir. Şiddetin yakın işaretleri genellikle birden çok okul personeli tarafından fark edildiği gibi gencin aile bireyleri tarafından da gözlenir. Aşağıdaki davranışları sergileyen öğrencilerin şiddetin yakın işaretlerine sahip oldukları söylenebilir:

- Arkadaşları ya da aile bireyleriyle fiziksel olarak ciddi boyutlarda kavga etmek.
- Eşyalara ciddi oranda zarar vermek.
- Nedeni basit gibi görünen olaylar karşısında bile şiddetli biçimde öfkelenmek.
- Ölümcül şiddet uygulayacağına ilişkin detayları belirtilen tehditler etmek.
- Ateşli ve kesici silah ve diğer tehlikeli aletlere sahip olmak ve/veya bunları kullanmak.
- Kendini yaralayacağına ya da intihara başvuracağına ilişkin tehditlerde bulunmak.

Şiddete ilişkin uyarı işaretleri yakın bir tehlikeyi gösteriyor ise, yapılması gereken ilk ve en önemli şey güvenlik tedbirlerini almak ve hemen harekete geçmektir. Okul yöneticileri ve bazı durumlarda emniyet güçleri hemen devreye girip müdahale ederken öğrencinin aşağıdaki özellikleri taşıyıp taşımadığını da hesaba katmalıdırlar:

- Öğrencinin şiddet uygulayacağına ilişkin zaman, yer ve uygulayacağı yöntemi ortaya koyan ayrıntılı bir planının olması.
- Saldırgan bir geçmişinin olması.
- Geçmişinde yaptığı tehditleri yerine getirmiş olması.
- Üzerinde bıçak ya da silah olması.
- Etrafındakileri bu silahları kullanmakla tehdit etmesi.

Sınıf İçi Düzenlemeler

Öğretmenler okuldaki eğitim sürecinde öğrencilerin akademik gelişimlerine yardım ederken, aynı zamanda onların sosyal becerilerini de geliştirmeye çalışmalı ve sergiledikleri olumlu davranışları teşvik etmelidirler. Branşı ya da girdiği dersin adı ne olursa olsun, her öğretmen, öğrencilerinin sosyal becerilerini geliştirici aktiviteleri müfredatın içine serpiştirmelidirler.

Unutulmaması gereken diğer önemli bir nokta da, öğretmenlerin öğrenciler için rol modeli oldukları gerçeğidir. Okulda başta öğretmenler olmak üzere olumlu rol modellerinin sayısındaki artış, problemleri davranışlarda azalmayı da beraberinde getirmektedir.

Ayrıca, derslerinde yeterince başarılı olamayan öğrencilerin psikososyal gelişimlerinde de sorun yaşadıkları ve kendilerini başka şekillerde ifade etme gereksinimi duydukları bilinmektedir. Bu olumsuzluğu engelleyebilmek için eğitsel düzenlemelerde mutlaka öğrencinin başarı hissini tatmasına fırsat tanıyan ortamlar hazırlamak gerekir. Derslerinde sürekli olarak başarısız olan bir öğrencinin zaman içinde özsaygısı ve kendine olan güveni de azalacak, bunu telafi etmek için de istenmeyen davranışlara yönelebilecektir. Bu nedenle, temel görevlerini yerine getirmesi koşuluyla yerine getirilemeyen sorumluluk ve ödevlerden önce öğrencinin yapabildiklerine odaklanmakta yarar vardır. Çünkü davranış değişikliği sürecinde olumlu geribildirim vermek eleştiriden daha çok işe yaramaktadır.

Her ne kadar öğrencilerin çoğunluğu, öğretmenlerinin onlardan beklentilerini bilse dahi bazı öğrencilerin bu konuda kafası karışık olabilir. Bu nedenle öğretmenlerin bu beklentilerini herkesin anlayacağı açıklıkta ortaya koymalarında ve belirli aralıklarla tekrarlamalarında yarar vardır. Beklentiler olumlu bir üslupla öğrenciye iletildiğinde ortaya çıkabilecek olası dirençler de azalacaktır. Bu nedenle öğretmenlerin kuralları olabildiğince açık bir şekilde anlatmaları gerekir. Ayrıca, genel sınıf kuralları konusunda tüm öğretmenlerin fikir birliği içinde olması ve öğrenciye ortak bir üslupla yaklaşması bu kuralların benimsenmesini kolaylaştıracaktır. Öğretmen beklentileri arasındaki çelişkilerin olması ise öğrencilerin kendilerinden beklenenler konusunda kafalarının karışmasına neden olacaktır. İstendik davranışlar konusunda tutarlı olabilmek için okuldaki tüm eğitim personelinin olabildiğince birlikte hareket etmesi gereklidir.

Öğrenciler arasında gözlenen istenmeyen davranışların azaltılmasında öğretmenin sınıf yönetimi becerileri önemli bir yer tutmaktadır. Bazen sınıfın fiziksel özellikleri, sınıf kontrolünü ve sınıf içi etkileşimi olumsuz etkileyebilmektedir. Burada bir sorun olduğunu düşünen bir öğretmenin sınıf ortamını yeniden düzenlemesinde, sandalye veya sıra düzenini bütün öğrencilere ulaşacak ve sınıf etkileşimini kolaylaştıracak bir hale getirmesinde yarar vardır. Bu süreçte, gerekirse öğrencilerin sınıf içindeki oturma düzeni yeniden yapılandırılabilir. Ancak bu düzenleme yapılırken, öğrencilerin kendi aralarındaki ilişkileri de dikkate alınmalıdır. Sınıf içi oturma planında zaman zaman yapılan değişiklikler, farklı kişilerle oturan öğrenciler arasındaki ilişki ve iletişimin güçlenmesine neden olacaktır. Özetle ifade edilecek olursa, sınıfta kontrol edilmesi güç alanlar ortadan kaldırılıp, tehlike yaratabilecek durumlar giderildiğinde öğretmenin sınıf kontrolü de kolaylaşacaktır.

Türkiye'deki liselerde sınıflardaki öğrenci sayısının çokluğu ve öğretmenin etkileşime girmek zorunda olduğu öğrenci sayısının fazlalığı, öğretmenlik mesleğinin etkili bir şekilde icra edilebilmesini güçleştirici bir faktördür. Bununla birlikte, problemlili olma riski taşıyan (ikinci grup) ve problemlili davranışlar sergileyen (üçüncü grup) öğrencilerin genel

alışkanlıklarının çözümlenmesi ve onlara özel ilgi gösterilmesi işi kolaylaştırabilir. Bu öğrencilerin genel disiplinsizlikleri ve olumsuz akademik alışkanlıkları hesaba katılarak, öncelikle temel eğitim gereklerini yerine getirme alışkanlığı kazandırılmalıdır. Örneğin, defter, kitap ve kalemlerini düzenli olarak yanlarında taşımaları sağlanmalıdır. Sonrasında ev ödevleri ve diğer sorumlulukların kazandırılmasına geçilebilir. Bu süreçte öğrencinin düzensizliğinin hemen sona ermesi beklenmemelidir. Ancak, öğrencinin kazandığı alışkanlıklara olumlu geri bildirim vermek ve minik özendiriciler kullanmak işe yarayabilir. Eksik kalan konuları ise tehdit etmeden ama aynı zamanda üstünü de örtmeden pozitif bir şekilde vurgulamak, kazanılan her olumlu alışkanlığın ve davranışın olumlu sonuçlarını söylemek gerekir.

Öğretmenlerin sınıf içinde ve dışında olumlu davranışları teşvik edici olmaları, kendi tarzlarına uygun bir onaylama biçimi geliştirmeleri yararlı sonuçlar doğurabilir. Olumlu geri dönüş vermek, kazanılan davranışların kalıcı olmasını sağladığı gibi diğer öğrenciler için de neyin beklenen davranış olduğu konusunda önemli ölçüde örnek teşkil etmektedir. Eleştirmek yeni davranış kazandırmaz. Katı bir eleştirel tutum, dozuna bağlı olarak, okulda ve sınıfta olumlu iklimi bozar ve davranış problemi riskini artırır. *Siz bir konuya olumlu bakmıyorsanız sizin davranış ve tavırlarınızdan etkilenerek öğrencilerin olumlu bir gelişim göstermesini nasıl beklersiniz.*

Etkili Davranış Olumlama

İstendik yönde gerçekleşen olumlu davranışların güzel sonuçlarını her fırsatta öğrencilere buldurmak gerekir. Ancak öğrencinin davranışının beklenen türden olumlu ve sorumlu bir davranış olduğu düşünülüyorsa, asla öğrenci *övülmemelidir*. Öğrenciye yapılan övgü, verilen bir görevin yerine getirildiği mesajını verip, olumlu davranışı bitirebilir. Bunun yerine davranışın olumlu sonuçlarını öğrencilere göstermek ve bu durumların genele örnek teşkil etmesini sağlamak gerekir. Olumlanması istenen davranış ortaya çıktığı an hemen yapılması, ertelenmemesi gerekir.

Sınıfların giriş-çıkış alanları sorun yaşanabilen diğer alanlar arasındadır. Bu nedenle sınıfların giriş ve çıkışı konusunda problemler belirlenmeye çalışılmalı, bu konuda kurallar geliştirilmeli, giriş çıkışlarda öğrencilerden beklenen davranış biçimi yeri geldikçe uygun bir üslupla hatırlatılmalıdır. Hatırlatma işi sözlü olabileceği gibi yazılı da olabilir. Örneğin, sınıf içi ve dışı ortamlarda uyulması beklenen kurallar ve öğrencilerden beklenen olumlu davranışlar yazılı hale getirilip herkesin görebileceği yerlere asılabilir.

Davranış ve disiplin problemleri bir kerede çözümlenip sonrasında hiçbir zaman karşılaşılmayacak sorunlar değildir. Süreç içinde okul yönetimi ve öğretmenlerin genel ve

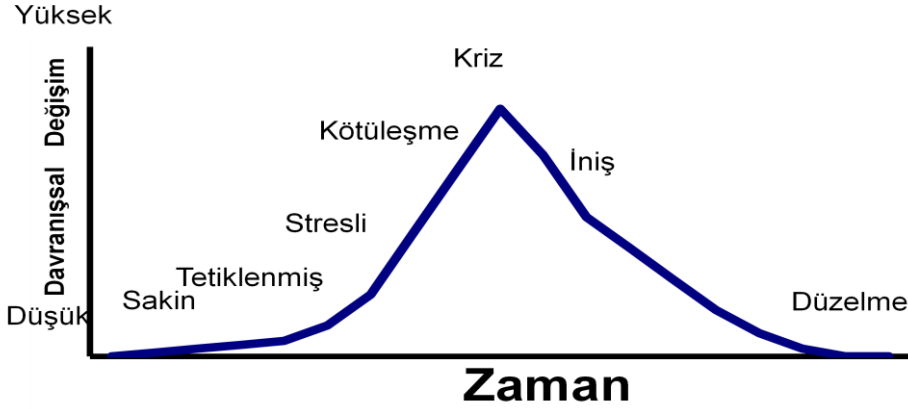
konuya ilişkin becerilerini geliştirmeleri gereklidir. Her geçen gün yeni durumlarla karşılaştıkça, yeni şeyler öğrenmek ve stratejiler geliştirmek kaçınılmazdır. Karşılaşılan durumların deneyiminize ve başa çıkma becerilerinize olumlu katkıda bulunması sizin konuya bakış açınızla ilgilidir.

Davranış Değişimlerini Fark Edebilme ve Yönetme

Okullarda davranış problemlerini engelleyebilmek ve ortaya çıkan durumları kontrol edebilmek için öğrencinin gözünde otoriter görünmenin yeterli olabileceğini varsaymak yanıltıcı olabilir. Herhangi bir disiplin problemiyle karşılaşıldığında sorunun yönetimi konusunda kendine güvenmek ve bilinçli hareket etmek oldukça önemlidir. Bunun yerine sürekli tetikte kalmak oldukça tüketici olabilir. Ayrıca, öğrenciler tarafından sergilenen olumsuz davranışlarla karşılaşmak, bu konuda yeterince caydırıcı olunmadığı veya bir öğretmenin yetersizliği anlamına gelmez. Olumsuz davranışları, zaman zaman ortaya çıkabilecek davranışlar olarak algılamak ve ne yapacağını bilmek daha profesyonel bir bakış açısını yansıtır. Ayrıca şiddeti sadece öğrenciler arasında değil, okuldaki yetişkinler arasında da zaman zaman yaşanan bir olgu olarak görüp yetişkin davranışlarına da odaklanmakta yarar vardır.

Ayrıca, duygusal gerilimlerin, büyük ölçüde dışsal çatışmalarla ve sorunlarla ilişkili olarak herkesin günlük hayatında karşısına çıkabilen yaşantılar olduğu unutulmamalıdır. Ergenlerde gelişim döneminin getirdiği çalkantılara bağlı olarak duygusal iniş çıkışların doğasının daha değişken olabildiği görülmektedir. Öğrencilerin duygusal olarak gerilim yaşadıkları anlar, onların olumsuz davranışlar sergileme potansiyelini tetikleyici önemli bir etkidir. Günlük yaşamın yarattığı strese ve gelişim sürecinin getirdiği özelliklere bir arada uyum sağlamaya çalışan gençlerdeki duygusal değişimleri fark edebilmek, istenmeyen problemleri davranışların engellenebilmesinde başta öğretmenler olmak üzere okul personelinin önemli ölçüde işini kolaylaştırabilmektedir. Davranışlardaki değişimleri anlayabilme ve yönetebilme becerisi, öğretmenlerin sınıf yönetiminde etkililiğini artırdığı gibi kriz durumlarını daha kolay aşabilme olanağı sağlamakta ve davranış problemlerine müdahaleyi kolaylaştırıcı rol oynamaktadır.

Davranışsal Değişim Döngüsü

Colvin ve Sugai, 1989

Şekil 5. Davranış değişim döngüsü (Şekil 5'teki Colvin ve Sugai (1989) tarafından geliştirilen modelin gösterimi *School-wide positive behavior support team training manual*. <http://pbismanual.uoecs.org/manual.htm> uyarlanmıştır.)

Colvin ve Sugai (1989) tarafından tanımlanan duygusal değişim döngüsü, herkeste olduğu gibi öğrencilerde de gözlenebilecek duygusal değişimleri somutlaştırabilmeyi ve davranış problemlerini önceden tahmin etmeyi amaçlamaktadır. Duygusal değişimleri fark edip duygusal değişimin düzeyine uygun yaklaşım biçimleri geliştirmek, eğitimcilerde davranış yönetimi konusunda önemli avantajlar sağlayabilir.

Sorumluluğunu taşıdığımız öğrencilerimizin duygusal değişimlerine ilişkin farkındalık geliştirmek, birlikte yapılacak çalışmaların ve işbirliğinin kalitesini artırabilmektedir. Modelde tanımlanan duygusal tonların seviyeleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Burada öğretmenlerin bilmesi gereken en önemli konu, olumsuz davranış biçimlerinin hemen her öğrencide ortaya çıkabilecek bir durum olduğudur. Öğrencilerde özellikle ergenlik döneminde ortaya çıkabilecek duygusal değişimlere bağlı olarak davranış problemleri gözlenebilmektedir. Yine bir öğrencinin risk taşıyor olması veya öğretmenle ilişkisinin iyi gitmesi davranış problemi yaşanmayacağı anlamı taşımaz. Önemli olan davranış sorunlarının ortaya çıkması değil, bunların davranış problemlerinin ORANIDIR. Problemlerli davranışın oranındaki artış öğrenci için risk göstergesidir. İkinci olarak da, olumsuz davranışların eğitim aracı olarak kullanımı profesyonellik gerektirir. Aşağıdaki model davranış problemini avantaja çevirebilmek için eğitimcilerde yönelik geliştirilmiştir.

	Duygusal Durum	Açıklama
1.	Sakin	Genel olarak beklenen duygusal bir durumdur. Öğrenci <u>işbirliğine açıktır</u> . Davranış problemiyle karşılaşılma riskinin en az yaşandığı duygu-durumunu ifade etmektedir.
2.	Tetiklenmiş	Öğrenci çözemediği bir dizi <u>çatışmalı durumla</u> karşılaşmıştır. Kendinden kaynaklanan veya dışsal kaynaklı bir stres durumu söz konusudur.
3.	Stresli	Belli belirsiz bir <u>dikkat dağınıklığıyla</u> fark edilebilir. Sorunun çözülemediği ve duygusal gerilimin artma eğiliminde olduğu görülür. Yine de öğrencinin kendini toplamaya çalıştığı gözlenebilir.
4.	Kötüleşme	Öğrencinin özellikle çevresinde olmadık <u>davranışlara</u> <u>takıldığı</u> ve katı biçimde karşılık vermeye çalıştığı gözlenebilir. Davranışlara genel anlamda bir dağınıklık hâkim olmaya başlar.
5.	Kriz	Öğrenci <u>kontROLSÜZDÜR</u> ve en ciddi davranış problemleri bu düzeyde ortaya çıkmaktadır. Ani öfke patlamaları, sözel ve hatta fiziksel saldırganlığa varabilen tepkilerle karşılaşılabilir.
6.	İniş	Öğrencide <u>sersemleme</u> görülür; fakat davranıştaki sorunlar azalmıştır.
7.	Düzelme	<u>Dikkatini fazla odaklaması gerekmeyecek</u> etkinliklere katılmada isteklilik görülür.

Bu modelde amaç duygusal değişimleri somut olarak gözlemleyerek, davranışlardaki iniş çıkışları yönetebilme konusunda beceri kazanmaktır. Burada bilinmesi gereken şey, davranışın öğrenilen bir olgu olduğudur. Zaman içinde duygusal değişimlere bağlı olarak davranışlarda da değişimler ortaya çıkar. Ancak öğrencilerin zamanla ani duygusal değişimlere yenik düşmeden davranışları üzerinde belirli bir kontrol becerisi kazanmaları gereklidir. Gelişim sürecinde duygusal gerilimler karşısında bireylerin verdikleri

davranışsal tepkilerin olgunlaşması ve duygusal başa çıkma mekanizmaları yerine, aktif davranış yönetim becerilerinin gençler tarafından daha fazla kullanılmaya başlanması eğitimcilerin de hedefi olmalıdır. Bu noktada davranışın tanınması ve kişinin kendi davranışsal özellikleri konusunda bilgi sahibi olması, davranış yönetimini kolaylaştırıcıdır. Eğitimciler sınıf içi ve dışı ortamlardaki öğrencilerle etkileşimlerinde davranış değişimlerini beklemelidir. Özellikle ergenlik çağında ortaya çıkan hızlı duygusal değişimlere bağlı olarak davranışlardaki hızlı dönüşümler beklenen bir durumdur. Profesyonel bir eğitimcinin bu davranış değişimlerini aktif olarak gözlemleyerek, etkili bir davranış yönetimi becerisi edinmesi beklenir.

Davranış değişimleri, öğrencide başa çıkma stratejilerinin kullanımında ve duygusal ve davranışsal yönetim becerisinin kazandırılmasında bir araç olarak kullanılabilir.

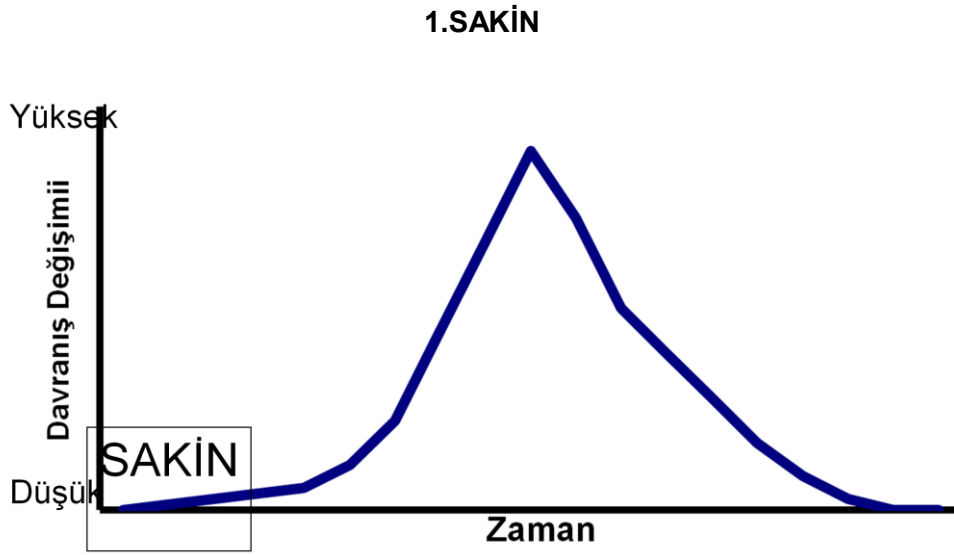
Davranış Döngüsünün Basamakları

Davranış değişim döngüsü kapsamında tanımlanan yedi ana basamak, her bir basamakta sergilenmesi olası temel özellikler ve bu basamaklarda yer alan öğrencilere ilişkin benimsenmesi önerilen davranış biçimleri aşağıda yer almaktadır.

Bu basamaklar sırasıyla şunlardır:

1. Sakin
2. Tetiklenmiş
3. Stresli
4. Kötüleşme
5. Kriz
6. İniş
7. Düzelleme

Aşağıda her bir basamağa ilişkin açıklamalar şekillerle desteklenmiş biçimde sunulmuştur.

Şekil 5.1. Davranış değişim basamağı (Şekil 5.1'deki Colvin ve Sugai (1989) tarafından geliştirilen modelin gösterimi *School-wide positive behavior support team training manual*. <http://pbismanual.uoecs.org/manual.htm> uyarlanmıştır.)

Sergilenen Olası Özellikler:

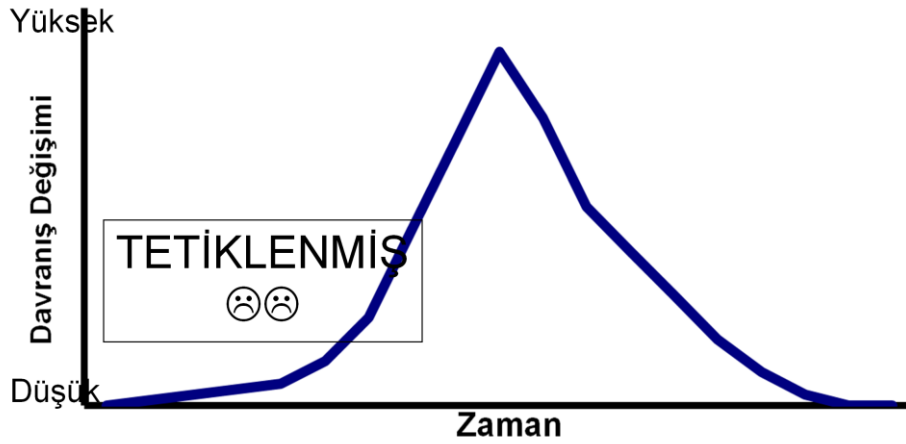
- Sakin öğrenciler işbirliğine yatkındır.
- Düzeltici geribildirimleri olumlu karşılarlar.
- Yönergeleri takip ederler.
- Kişisel hedeflerini belirleyebilirler.
- Dikkat dağıtıcı durumların üstesinden gelebilirler.
- Olumlamayı kabul ederler.

Öneriler:

Sakinlik, olumlu bir davranış ikliminin oluşturulabilmesi için bütün öğrencilerden beklenen bir durumdur. Sakin öğrencilerle kurulması gereken iletişim biçimi mevcut durumu yani sakinliği sürdürmeye yönelik olmalıdır. Bu çerçevede;

- Öğrencinin yüksek başarı gösterebileceği akademik ve sosyal durumlar oluşturmaya çalışın.
- Olumlu teşviklerde bulunun.
- Problem çözme becerileri, kendi kendini yönetme becerileri ve rahatlama stratejileri gibi sosyal beceriler kazandırın.
- Olumlu davranışlarını sürdürmelerine ilişkin beklentinizi hissettirin.

2.TETİKLENMİŞ

Şekil 5.2. Davranış değişim basamağı (Şekil 5.2'deki Colvin ve Sugai (1989) tarafından geliştirilen modelin gösterimi School-wide positive behavior support team training manual. <http://pbismanual.uoecs.org/manual.htm> uyarlanmıştır.)

Sergilenen Olası Özellikler:

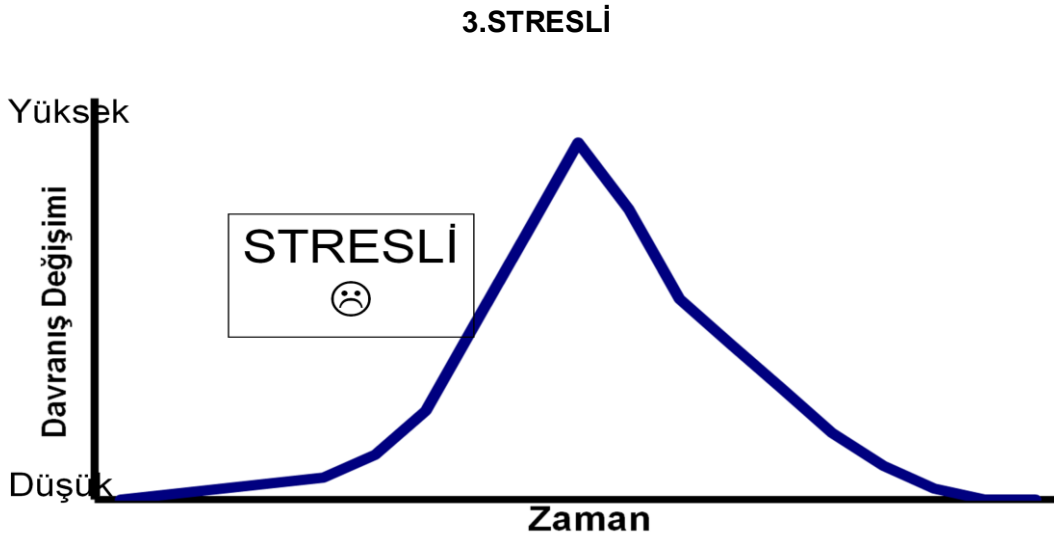
- Tetiklenmiş öğrenciler başa çıkamadıkları çatışmalarla veya problemlerle yüz yüze gelmişlerdir.
- Tekrar eden başarısızlıklar görülür.
- Sürekli uyarı halindedirler.
- Kişilerarası çatışmalar yaşarlar.
- İşlerini zamanında yetiştirememeye sorunu yaşarlar.
- Yeterince olumlu geri bildirim alamazlar.

Öneriler:

Bu basamakta bulunan öğrencileri olan öğretmenlerin, öğrencilerinin olumlu davranışlarını sürdüremelerini teşvik etmeleri ve onları olumlu davranışlara yönlendirmeleri gerekir. Bu süreçte;

- Öğrencinizle yakın iletişim kurun.
- Sorununu anlamaya çalışın.
- Öğrenciyi problemlili ortamdan uzaklaştırın veya ortamda değişiklik yapın.
- Başarılı olma şansı yüksek durumlar oluşturun.
- Teşvik edici olun ve olumlayın.

Şekil 5.3. Davranış değişim basamağı (Şekil 5.3'deki Colvin ve Sugai (1989) tarafından geliştirilen modelin gösterimi *School-wide positive behavior support team training manual*. <http://pbismanual.uoecs.org/manual.htm> uyarlanmıştır.)

Sergilenen Olası Özellikler:

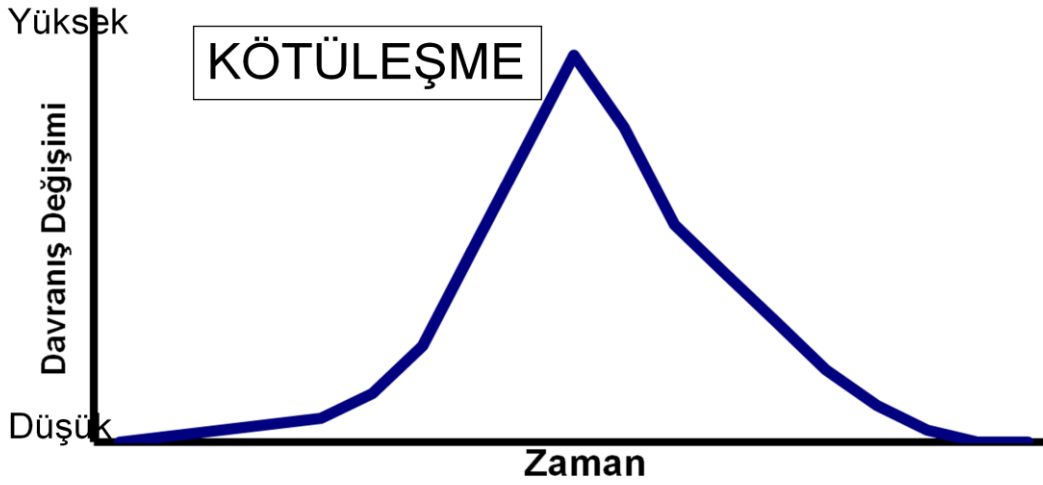
- Stresli öğrencilerin dikkat dağınıklığında artış gözlenir.
- Çalışmayı bırakma eğilimi gözlenir.
- Sık sık işe başlama-bırakma durumu yaşanır.
- Huzursuzluk görülür.
- Yerinde oturamama sorunu yaşanır.
- Başkalarıyla konuşmama söz konusudur.
- Sosyal çekilme gözlenir.

Öneriler:

Stresli öğrencilerde var olan gerginliği azaltmaya yoğunlaşın. Bu amaçla;

- Olabildiğince olumlu bir üslup takının.
- Yapısal/çevresel değişiklikler yapmaya çalışın.
- Mantıklı seçenekler ve tercihler sunun.
- Başarılı olabilecekleri işleri verin.
- Öğrencinin iş yükünü, onun kaldırabileceği biçimde ayarlayın.

4.KÖTÜLEŞMİŞ

Şekil 5.4. Davranış değişim basamağı (Şekil 5.4' teki Colvin ve Sugai (1989) tarafından geliştirilen modelin gösterimi *School-wide positive behavior support team training manual*. <http://pbismanual.uoecs.org/manual.htm> uyarlanmıştır.)

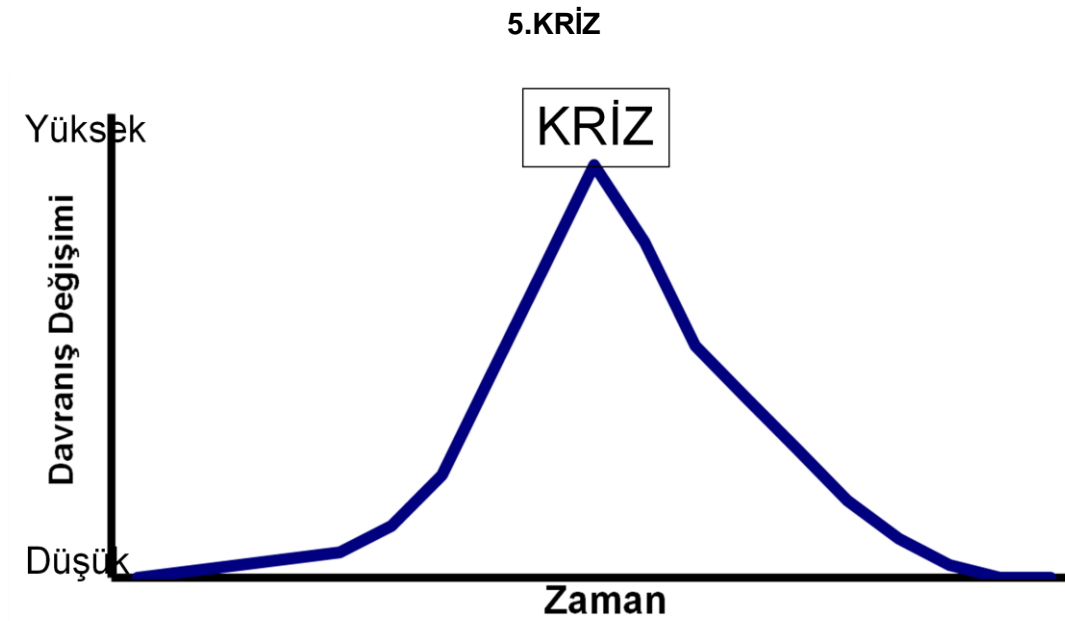
Sergilenen Olası Özellikler:

- Bu basamakta yer alan öğrenciler belirli konulara fazla odaklanmaya başlarlar.
- Aşırı aktiftirler.
- Oldukça hareketlidirler.
- Tehdit edicidirler.
- İlgilili ve dikkatleri kendilerine yönelmiştir.

Öneriler:

Böyle bir durumda öne çıkan konu güvenliktir. Davranışlardaki değişimin hızı ve şiddeti öğrencinin öz yönetim becerileriyle ters yönde ilişkilidir. Öğrencinin davranış profilindeki kötüleşme genellikle kendi akışı içinde devam eder. Bu konuda yapabilecekleriniz şunlardır:

- Davranışlardaki kötüleşmeyi tetikleyici ve devam ettirici bütün unsurları olabildiğince azaltın.
- Öğrenciye karşı uyanık olun.
- Öğrenciyi ona fazla hissettirmeden yakın takibe alın.
- Sorunla başa çıkma yöntemlerinden yararlanın.
- Bir sonuç öngörün ve bu doğrultuda hareket edin.
- Bir müddet için ilginizi doğrudan öğrencinin üzerinden çekin.
- Ancak gereken durumlarda doğrudan önlem alabilir ve müdahale edebilirsiniz.

Şekil 5.5. Davranış değişim basamağı (Şekil 5.5'deki Colvin ve Sugai (1989) tarafından geliştirilen modelin gösterimi School-wide positive behavior support team training manual. <http://pbismanual.uoecs.org/manual.htm> uyarlanmıştır)

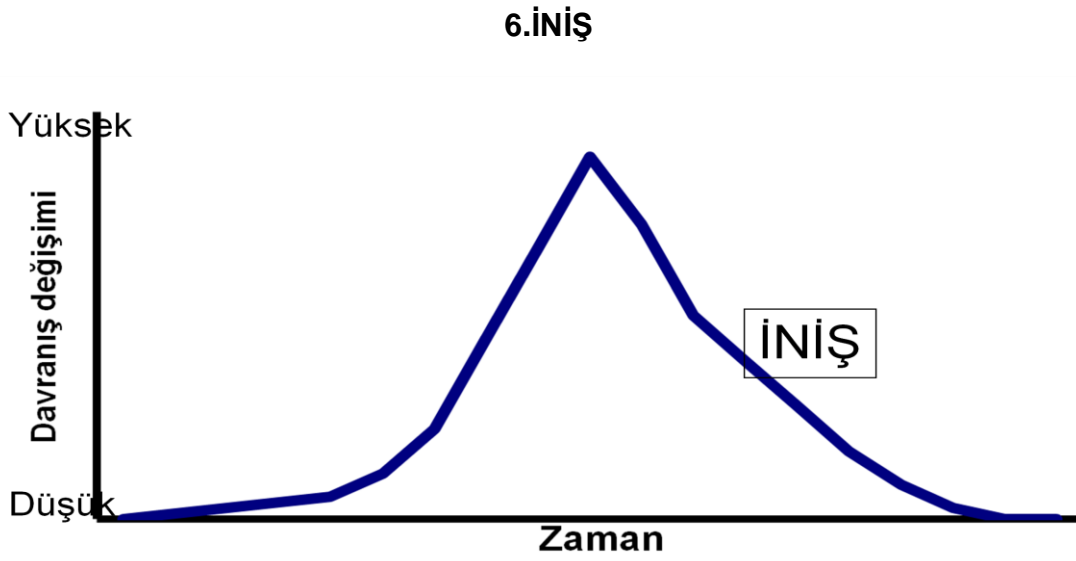
Sergilenen Olası Özellikler:

Bu basamakta bulunan öğrenciler kontrol dışındadır ve en problemleri davranışlar bu durumda görülür. Aşağıda sıralanan davranışların sergilenmesi olasıdır:

- Fiziksel saldırganlık sergileme.
- Mala zarar verme.
- Kendine zarar verme.
- İnsanlardan kaçma / sosyal ortamlardan çekilme.
- Aşırı uyarılmışlık hali.

Öneriler:

- Bu süreçte dikkat edilmesi gereken en önemli husus güvenliktir.
- Kötüleşme başlığı altında tanımlanan stratejiler bu basamakta yer alan öğrenciler için de geçerlidir; ancak kriz yönetimine daha fazla odaklanmak gerekir.

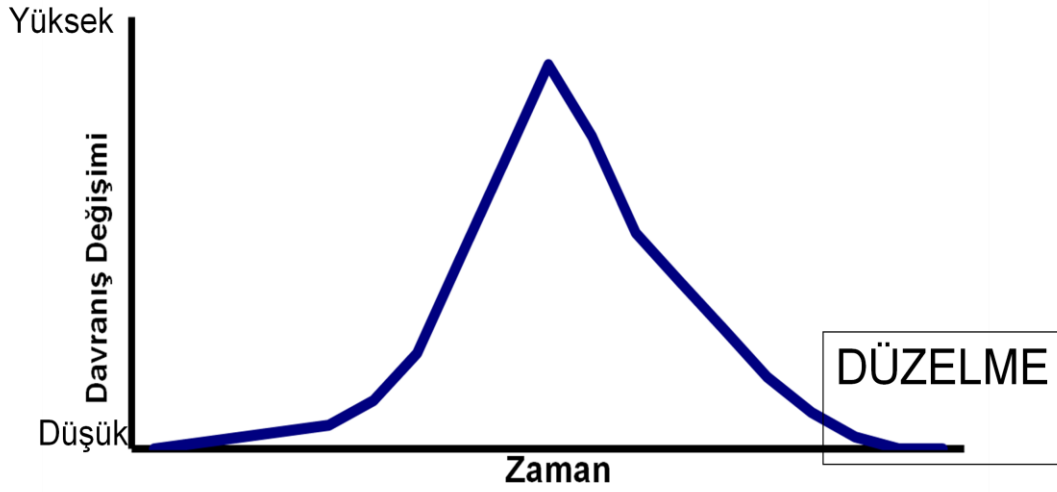

Şekil 5.6. Davranış değişim basamağı (Şekil 5.6'daki Colvin ve Sugai (1989) tarafından geliştirilen modelin gösterimi *School-wide positive behavior support team training manual*. <http://pbismanual.uoecs.org/manual.htm> uyarlanmıştır)

Sergilenen Olası Özellikler:

- Bu basamakta yer alan öğrencilerde bir dağınıklık görülür; ancak davranış problemlerinin ciddiyetinde azalma söz konusudur.
- Sosyal çekilme gözlenir.
- Reddetme vardır.
- Başkalarını suçlama görülür.
- Problemi küçümseme gözlenir.

7.DÜZELME

Şekil 5.7. Davranış değişim basamağı (Şekil 5.7'deki Colvin ve Sugai (1989) tarafından geliştirilen modelin gösterimi School-wide positive behavior support team training manual. <http://pbismanual.uecs.org/manual.htm> uyarlanmıştır.)

Sergilenen Olası Özellikler:

- Bu basamakta yer alan öğrenciler dikkat toplamayı fazla gerektirmeyecek etkinliklere katılmaya isteklidirler.
- Problemi çözüme girişimleri görülür.
- Grup etkinliklerine katılma konusunda isteksizlik olabilir.
- Sosyal çekilme ve uyuklama hali gözlenebilir.

Öneriler:

- Bu basamakta yer alan öğrencilerinizi günlük yaşamda yerine getirmeleri gereken sorumluluklar ve etkinliklere yöneltin.
- Davranışlarını yeniden yapılandırılmaları için fırsat kollayın.
- Problemleri davranışların sonuçları üzerinde durun ve takip edin.
- Uygun davranışlar sergilemeleri konusunda onları teşvik edin.

Yukarıda tanımlanan davranış değişimleri her öğrencide ve her durumda standart olmasa bile genel olarak konuyu somutlaştırmak bakımından işlevseldir. Öğretmenler söz konusu modelde özetlenen müdahale biçimlerini deneyimleyerek kendi kişisel yaklaşımlarını geliştirebilir ve değinilen becerileri içselleştirebilirler.

DAHA GÜVENLİ BİR OKUL ORTAMI YARATMA SÜRECİNDE ÖĞRETMENLERE DÖNÜK 50 ÖNERİ

Öğretmenler öğrenciler arasında yaşanması olası zorbalık ve şiddet olaylarında kilit rol oynarlar. Ancak öğretmenlerin bu sorunla etkili bir biçimde baş edebilmeleri için zorba öğrencileri nasıl önleyeceklerini ve kurbanları nasıl korumaları gerektiğini bilmeleri ve bunu uygulayabilmeleri gerekir. Çünkü öğretmenler davranışları ile zorbalığa olanak tanıyan veya olumsuz davranış biçimlerini olabildiğince azaltma potansiyeline sahiptirler. Aşağıda öğretmenlerin bu konuda neler yapabilecekleri fikir verebilmek amacıyla maddeler halinde sıralanmıştır.

- 1. Okul yönetimini bilgilendirin:** Okula bazı öğrencilerin ateşli veya kesici aletlerle geldiklerine ilişkin bir duyum aldığınızda veya şiddete davetiye çıkaracak tehlikeli bir durum sezdiğinizde bu durumu mümkün olan en kısa zamanda sorumlu öğretmenler ve okul yönetimiyle paylaşın. Birlikte hareket edin.
- 2. Öğrencilerinizle birlikte uyulması gereken kuralları belirleyin:** Şiddete varan olumsuz davranışları azaltabilmek için açık ve herkesin farkında olduğu sınıf kuralları belirleyin. Bu kuralların içine diğer öğrencilere kötü isimler takma ve başkalarını kızdırmanın da kabul edilemeyecek davranışlar arasında yer aldığını belirtin. İstenen ve istenmeyen davranışların net bir biçimde konulması önemlidir. Emin olun pek çok öğrenci sergiledikleri bir takım olumsuz davranışlara nasıl davranacaklarını bilmedikleri, alternatif davranış kalıpları olmadığı veya bu davranışların kural ihlali olduğunun farkında olmadıkları için devam etmektedirler.
- 3. Şiddete sıfır tolerans tanıyın:** Türü ve gerekçesi ne olursa olsun hiçbir şekilde şiddete tolerans göstermeyin. Öğrenci davranışı konusunda içgörü sahibi olmak, problemlili olabilecek durumları tahmin etmenin en etkili yoludur.
- 4. Kuralları öğrencilerle birlikte belirleyin:** İstenen ve istenmeyen davranışların net bir biçimde tanımlanması önemlidir. Ancak daha da önemlisi bu kuralları öğrencilerle birlikte belirlemek ve hatta herkesin her an ulaşabileceği bir yerde (örn., sınıf panosunda) ilan etmektir.
- 5. Ödül ve yaptırımları belirleyin:** Belirlenen bir dizi kurala ek olarak, kurallara uyan öğrencilere ödül verin ve uymayan öğrencilere uygulanacak yaptırımları da belirleyin. Bu yaptırımların belirlenmesi bir anlamda öğrencileri kurallara uymaya zorlayacaktır. Bu nedenle sınıfta asılacak kurallar listesinin yanına yaptırımlar listesini de koymakta yarar vardır. Uyguladığı şiddet karşısında kendisine bir ceza verilmediğini gören zorba bir öğrenci yaptığı kötü davranışın ödüllendirildiği düşüncesine kapılabilir. Bu

tür öğrencilere yönelik ilk yaptırımlardan biri, hemen özür dilemek ve yanlış davranışını telafi edecek bir şeyler yapmaya onu ikna etmek olabilir.

6. **Başkalarına saygılı olmayı teşvik edin:** Öğrencilerinizin diğer öğrencilerden görmek istedikleri saygıyı kendilerinin de diğerlerine göstermesi gerektiğinin altını çizerek onları teşvik edin.
7. **Güvenli bir sınıf ortamı oluşturun:** Etkili sınıf yönetimi ve iletişim konusunda becerilerinizi geliştirmeye çalışın. Bu şekilde sınıf içinde sonuç alabileceğiniz ve olumlu bir sınıf ortamının oluşmasında etkili olacak davranış stratejileri geliştirebilirsiniz.
8. **Öğrencilerinizin size olan güvenlerini koruyun:** Öğrenciler şiddete uğradıklarında ya da şiddete tanıklık ettiklerinde, bu durumu öğretmenlerine anlatabilmeleri için öğretmenlerine güvenmeleri gerekir. Öğretmenler kanalıyla okul ekibine yansıyan olaylar konusundaki tavrınız sonraki olaylar bakımından belirleyicidir.
9. **Uyarı işaretlerine karşı tetikte olun:** Potansiyel olarak tehlike sinyalleri veren öğrencilere yardım sunabilmeniz için öncelikle bu öğrencileri fark etmeniz gerekir. Bunun için de tehlike sinyali veren öğrencilerin belirleyici özelliklerini tanımanız gerekir. Tehlike sinyali veren öğrencilerin belirgin özellikleri bu kitapçıkta ayrıntılı olarak yer almaktadır.
10. **Şiddet riskini azaltıcı okul politikalarına destek olun:** Okulun şiddet karşıtı politikalarının uygulanmasına katkıda bulunarak sınıf içi ve dışı sorumluluklarınızı yerine getirin.
11. **Şiddet karşıtı programlara destek olun:** Okulda uygulanan şiddet karşıtı programın önemine inanın ve programdaki rolünüzü aksatmadan yerine getirin.
12. **Model olun:** Öğrenciler öğretmenleri model alırlar. Kendisi zaman zaman da olsa şiddete başvuran, gücünü ve otoritesini kötü kullanan bir öğretmen şiddetin kabul edilebilir bir olgu olduğu mesajını verir.
13. **Akademik başarıyı artırın:** Araştırmalar şiddet ve zorbalık yapan öğrencilerin genellikle okul başarısı düşük öğrenciler arasında daha yaygın olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle öğretmenler zorbalık yapan ve şiddet uygulayan öğrencilerine özel akademik ilgi göstererek başarılarını arttırmalıdır.
14. **Karakter gelişimine önem verin:** Öğretmenler öğrencilerin güvengelik, özsaygı ve sosyal becerilerini geliştirmelerine yardım etmelidir.
15. **Şiddete karşı uyanık olun:** Şiddet ihtimaline karşı her zaman uyanık olmaya çalışın.

16. **Şiddeti ciddiye alın:** Şiddet olayına tanık olduğunuzda ya da öğrenciler tarafından size bir şiddet olayı iletildiğinde bunu ciddiye alın ve gereğini yapın.
17. **Riskli mekânları kontrol edin:** Özellikle nöbetçi olduğunuzda şiddet olayı meydana gelme riski taşıyan mekânları kontrol edin. Her okulun riskli yerleri farklı olmakla beraber, özellikle kuytu yerler, okul bahçesi, oyun alanı, tuvaletler ve dar koridorları gözetim altında bulundurun.
18. **Riskli zamanlarda daha dikkatli olun:** Öğlen arası boşluklarda okulun, teneffüs saatlerinde ise sınıfların daha riskli olabileceğini düşünerek gerekli tedbirleri alın.
19. **Cezadan daha çok ödüle yer verin:** Cezanın davranış değişiminde yeterince etkili bir yöntem olmadığı daha önce de anlatılmıştı. Bu nedenle ceza vermekten çok uygun davranışlar sergileyen öğrencileri ödüllendirmenizde yarar vardır.
20. **Rekabetçi eğitim kadar işbirlikçi öğrenmeye de önem verin:** Şiddetin panzehiri dostluk ve arkadaşlığı güçlendirmektir. Bu nedenle, eğitim sürecinde öğrenciler arasında arkadaşlık bağlarının güçlendirilmesi için çaba gösterin.
21. **Sınıf yönetiminde öğrencilerinizle işbirliği yapın:** Öğrencilerin katıldığı ve birlikte alınan ortak kararlar en bağlayıcı olanlardır. Onları sınıf yönetimi ve karar alma sürecine katın.
22. **Öğrencilerinizin sosyal ve arkadaşlık becerilerini geliştirmelerine yardım edin:** Eğitim sürecinde akademik becerilerin kazandırılmasının yanı sıra sosyal becerilere de şans tanıyın. Eğitim süreci içinde öğrencilerin sosyal olarak kendilerini ifade etmelerini kolaylaştırıcı, iletişim becerilerini artırıcı, kendine güvenlerini pekiştiren eğitim durumları oluşturmaya çalışın.
23. **Şikâyetleri ciddiye alın:** Öğrenci ya da velilerden zorbalık ya da şiddet konusunda şikâyetler geldiğinde, dikkatlice dinleyin, işi ciddiye alın ve gerekenleri ihmal etmeyin. Ayrıca bu öğrenci ve velileri yapılanlar konusunda bilgilendirin.
24. **Değerlendirme yapın:** Şiddet konusunda yapılan çalışmaların etkililiğini konunun muhatapları ile değerlendirin.
25. **Şiddete karışanlar ile tanıklık edenlere zaman geçirmeden yardım sunun:** Olumsuz yaşantılar karşısında mutlaka bir önlem alınması ve konuya müdahale edilmesi yeni sorunların çıkması halinde okulun kayıtsız kalmayacağı fikrini zihinlere yerleştirir.
26. **Şiddete karışan çocukların ailelerini mutlaka bilgilendirin ve sorunu çözmek için onları da sürecin içine katın:** Öğrenci davranışından tek başına okul ve

öğretmenler sorumlu değildir. Ailelerin de öğrenci davranışı ve eğitim sürecinde sorumlulukları vardır. Bu nedenle, sorunları aileleri de bilgilendirerek ve onlarla işbirliği içinde çözmeye çalışın. Özellikle de şiddete karışan öğrencilerin velilerinin mutlaka bilgilendirilmesi ve sorunun çözümü için birlikte çalışılması gereklidir.

27. **Öğrencileri şiddet ve zorbalık konusunda bilgilendirin:** Farkındalığın artırılması başlı başına şiddet oranlarını düşürücü etki yapabilir. Okulda şiddetin ne olduğu, böyle bir durum karşısında ne yapılabileceği konusunda pratik bilgiler sunmak ve konuyu çeşitli ortamlarda vurgulamak öğrenci duyarlılığını arttıracaktır..
28. **Sorunları görmezlikten gelmeyin:** Zorbalık konusunda problemin üstünü örtmek yerine nedenlerini ve çözüm yollarını araştırmaya çalışın. Şiddet her okulda yaşanabilecek bir durumdur. Konuya okul yönetici ve eğitim personelinin bakış açısı, bilinç düzeyleri ve hazırlıklı olmaları belirleyicidir.
29. **Zorbalık olaylarına duyarlı olun:** Bazı öğretmenler benim sınıfımda ve bizim okulda şiddet yok demektedir. Gerçeği örtme eğiliminde olan bir öğretmen, ya sorunu görememekte ya da bilinçli olarak görülmesini engellemektedir. Ortada bir sorun yoksa çözüm aramaya da gerek kalmaz!
30. **Öğrencilerinizi tanıyın:** Hem siz öğrencilerinizi hem de öğrencilerinizin birbirlerini tanımaları için küçük anketler uygulayın. Birbirlerinin ilgilerini, hobilerini ve koşullarını öğrenen öğrencilerin birbirlerini anlamaları kolaylaşabilir.
31. **Öğrencilerin kendilerinin belirli konuları dile getirmesine olanak tanıyın:** Öğrencilerin birbirleri hakkında olumlu şeyler yazmalarına dayalı egzersizler yapın. Bu tür etkinliklerin öğrencilerin özsaygılarını yükseltme potansiyeli vardır. Yine öğrencilerin şiddet konusunda yapacakları etkinlikler okul yöneticisi, öğretmenler veya uzmanların düzenleyecekleri etkinliklerden çok daha fazla sonuç verici olmaktadır.
32. **Velileri tanıyın ve onlarla işbirliği yapın:** Ailenin öğrenciye bilinçli yaklaşımları ve okulla işbirliğinin sağlanması, okulda güvenli bir ortamın oluşmasında önemli katkı sağlamaktadır. Ailelerin okula ısınması ve daha sık gelip gitmelerini olabildiğince olumlu karşılayın, bu konuda onları cesaretlendirmeye çalışın.
33. **Zorbalığı teşvik edici davranışlardan kaçının:** Öğretmenler istemeden de olsa iki şekilde zorbalığa katkıda bulunabilirler: Birincisi, güç ve statünün denetim için meşru mekanizmalar olduğu mesajını vererek gücün kötü kullanımı için örnek oluşturabilirler. İkincisi, öğrencilerin mağdur olduklarında yardım almalarını güçleştirebilirler. Oysa mağdurlar güç durumunda kaldıklarında kendilerine yardım

edecek, sorunlarını ciddiye alacak ve güvenecekleri öğretmenleri olmasını isterler. Ancak şiddete uğradığında bu durumu öğretmenine anlatan bir çocuk, öğretmeni tarafından kendisine “ispiyoncu” ya da “muhallebi çocuğu” muamelesi yapılırsa bir daha kolay kolay yardım isteyemez. Ayrıca bu tür öğretmen davranışları zorbaları ve şiddet yanlılarını cesaretlendirir.

- 34. Önyargılardan uzak olun:** Okulda popüler olan veya öğretmenlerin gözdesi olan öğrencilerin yaptığı zorbalıklar öğretmenler tarafından göz ardı edilebilir ya da iddiaları inandırıcı bulunmayabilir. Buna karşın öğretmenleri kızdıran, tahrik eden, sinirlendiren öğrenciler zorbalığa uğradığında, öğretmenler bu öğrencilere ilişkin önyargıları nedeniyle inanmayabilirler.
- 35. Doğrudan gözlenemeyen zorbalığa dikkat edin:** Zorbalık ve şiddetin dışarıdan kolayca görülebilecek türleri olduğu gibi kolayca gözlenemeyen türlerinin de olduğu unutulmamalıdır. Örneğin fiziksel olarak diğer öğrencilere şiddet uygulanması kolayca görülebilirken, aşağılama, küçük düşürme, dışlama ve yalnızlaştırma gibi zorbalık türleri bu kadar kolay gözlenmeyebilir. Ayrıca bazı zorbaların yaptıkları zorbalıkları ustaca gizleme konusunda oldukça becerikli oldukları unutulmamalıdır. Bu nedenle öğretmenlerin kolayca gözlenemeyen ancak mağdurları rahatsız eden durumlara da dikkat edebilmeleri için gözlem becerilerini geliştirmeleri gerekir.
- 36. Şaka ile zorbalık arasındaki farkı ayırt edin:** Bazı zorba öğrenciler diğer öğrencilerle alay edip dalga geçmekte ve “şaka yaptım” demektedirler. Burada kritik nokta kendisine şaka yapılan öğrencinin bu durumdan rahatsız olup olmamasıdır. Eğer kendisine şaka yapılan kişi bu durumdan rahatsız oluyor ve bunu önleyemiyorsa, şaka yapanın niyeti ne olursa olsun yapılan şey zorbalıktır. Öğretmenin bu durumu öğrencilerine açıkça belirtmesi ve şaka niyetiyle bile yapılıyor olsa, başkalarını rahatsız eden her türlü söz ve davranışın kabul edilemez olduğunun altını çizmesi gerekir.
- 37. Zorbalık karşıtı etkinlikler ve yarışmalar düzenleyin:** Öğrencilerin zorbalığa karşı duyarlılıklarını artırmanın en etkili yöntemlerinden biri de öğrenciler arasında yapılan zorbalık karşıtı yarışmalarda ortaya konan başarılı ürünleri ödüllendirmektir. Zorbalık ya da şiddete hayır esajını en etkili veren posterin ödüllendirilmesi buna örnek verilebilir.
- 38. Öğrencilerinizi şiddete uğradıklarında ne yapmaları gerektiği konusunda bilgilendirin:** Bazı öğrenciler akranları tarafından şiddete uğradıklarında bazen korktuklarından bir şey yapmamakta, bu durumu kimseye anlatmamaktadırlar. Bazen

de gerçekten ne yapmaları gerektiğini ve kimden yardım alabileceklerini bilmemektedirler. Öğretmenlerin böyle bir durumda ne yapmaları gerektiği konusunda öğrencilerini bilgilendirmeleri gerekir.

39. **Alt sınıflardaki öğrencileri üst sınıflardaki öğrencilerden koruyun:** Zorbalığın genelde büyük sınıflardaki öğrenciler tarafından daha küçük sınıflardaki öğrencilere uygulandığı gözlenmektedir. Öğretmenlerin bu duruma dikkat etmeleri gerekir.
40. **Pasif izleyicileri uyarın:** Zorbalık ve şiddet olayları meydana geldiğinde bazı öğrencilerin mağduru korumak amacıyla müdahale etmeyip sessiz kaldıkları bilinmektedir. Oysa okulda şiddet ve zorbalık olaylarıyla mücadele etmek herkesin görevidir ve öğrencilere de düşen sorumluluklar vardır. Bu nedenle öğretmenlerin pasif kalmayı tercih eden öğrencileri de uymaları ve şiddete tanıklık ettiklerinde zorbaya dur demeleri, mağduru korumaya çalışmaları, en azından bir yetişkine haber vermeleri gerektiğini belirtin.
41. **Müdahale edin:** Şiddet olaylarına tanık olduğunuzda “bırakalım öğrenciler kendi sorunlarını kendileri çözsünler” demek sadece zorbaya yarar. Şiddete tanıklık eden bir öğretmenin ilk müdahaleden sonra hemen duruma el koyması ve bu öğrenciyi okul psikolojik danışmanına yönlendirmesi gerekir. Böylece zorba öğrenciyi yaptığı zorbalığın yanına kâr kalmadığı bildirilmiş, bu okulda şiddete tolerans gösterilmediği mesajı verilmiş olur.
42. **Velilerle çocukları hakkında görüşün:** Velileri okula davet ederek çocuklarının gelişimi veya varsa çocuklarına ilişkin kaygıları hakkında görüşün. Başarı kazanan öğrencilerin velilerine de tebrik mesajları gönderin.
43. **Çatışma çözme ve öfke kontrolü becerilerinizi geliştirin ve bunları öğrencilerinize öğretin:** Öğrencilerinizin bu becerileri günlük yaşamlarında kullanabilmelerine yardım edin. Dersinizin konusu ne olursa olsun bu becerileri geliştirebilmeleri için öğrencilerinizle tartışabilirsiniz.
44. **Öğrencilerinize, şiddet ve şiddetin nasıl önlenebileceğine ilişkin önerilerini sorun:** Öğrencilerin okulda şiddet ve pozitif davranış konusunda getireceği öneriler yönetici, öğretmen ve eğitim uzmanlarının önerileri kadar etkili olabilmektedir. Bu nedenle öğrencilerin önerileri mutlaka dikkate alınmalıdır.
45. **Öğrencilerinizi şiddet veya suç konusunda bildiklerini anlatmaları için cesaretlendirin:** Okulda öğrenciler arasında yaşanan sorunları en erken öğrenciler duyar ve en iyi öğrenciler bilirler. Bu nedenle bildiklerini sizinle paylaşmaları için onları cesaretlendirmenizde yarar vardır.

46. **Öğrencilerinizde farklılıklara tolerans kültürü geliştirin:** İnsanların kendilerine benzer özellikler taşıyan bireylerle daha iyi anlaştıkları, farklılıklar arttıkça sorunların da arttığı gözlenmektedir. Oysa medeni bireylerin farklı özellikleri olan kişilerle birlikte çatışmadan yaşamayı becerebilmeleri, farklılıkların aynı zamanda birer zenginlik olduğunu benimsemeleri gerekir. Bu nedenle, okulda farklı fiziksel veya kültürel özelliklere sahip öğrencilerle diğerlerinin başta sınıf içinde kaynaşmalarına ve bu öğrencilerin sosyal ortama uyum sağlamalarına öncelik vermekte yarar vardır.
47. **Öğrencilerinizin sosyal becerilerini geliştirin:** Bu çerçevede başkalarına karşı nazik davranmayı, farklı görüşlere saygı duymayı, başkalarını takdir etmeyi, vb. öğretebilirsiniz.
48. **Şiddete uğrayan ve zarar gören öğrencilerinizi dikkatle dinleyin:** Olumsuz yaşantılar sonrasında veya problemi olan öğrencilerin sizden yardım istemesi halinde geçiştirmeyin ve dikkatle dinleyin. Bu tutumun öğretmenler tarafından benimsenmesi öğrencilerin paylaşımını artıracaktır.
49. **Şiddeti önlemek amacıyla gerçekleştirdiğiniz uygulamaların etkililiğini düzenli olarak değerlendirin:** Şiddet konusunda aldığınız önlemlerin ve müdahale biçimlerinin etkililiğini saptayabilmek ve gerektiğinde bu önlem ve müdahale biçimlerini değiştirebilmeniz için zaman zaman değerlendirme yapmanız ve sonuçlarını ilgili taraflarla paylaşmanız gerekir.
50. **Öğretmenlerin de zaman zaman yardım ve desteğe ihtiyacı olabileceğini aklınızda bulundurun:** Okulda pozitif bir ortam oluşturmak bütün okul çalışanları ve öğrencilerin ortak sorumluluğudur. Bu konuda güç birliği içinde olun ve yardımlaşın.

EK-1
Okul Disiplin Kayıt Formu

Öğrenci: _____ Tarih: _____

Sınıf: _____

Kaydeden: _____

Yer: _____

Öğrenci için problemlili olduğunu düşündüğünüz davranışlar (öncelikli 3 tane olabilir):

___ Düzensiz	___ Kavga/Fiziksel Şiddet	___ Rahatsızlık verme
___ İlgisiz	___ Uygun olmayan konuşma	___ Vandalizm
___ Çekilmiş	___ Sözel saldırı	___ Karşı gelme
___ Kendine zarar verme	___ Görevlerini yerine getirmeme	___ Diğer:

1. Öğrencinin güçlü yönleri neler: _____

_____
_____

2. Problemlili davranışlar konusunda ne yaptınız: _____

_____
_____

3. Ne kadar işe yaradı: _____

_____
_____

Davranış sizce neden devam ediyor: _____

_____
_____EK-1'de yer alan form *Crone, Horner, ve Hawken' den (2010) uyarlanmıştır (syf. 232)*

KAYNAKLAR

- Chafouleas, S., Riley-Tillman, T. C., Sugai, G. (2007). *School-Based Behavioral Assessment Informing Intervention and Instruction*. New York: The Guilford Press.
- Colvin, G., Sugai, G. (1989). *Managing escalating behavior*. Eugene, OR: Behavior Associates.
- Conoley, J. C., Goldstein, A. P. (2005). *School violence intervention: A practical handbook (Second Edition)*. New York: The Guilford Press.
- Crone, D. A., Hawken, L. S., Horner, R. H. (2010). *Responding to problem behavior in schools: The behavior education program (Second Edition)*. New York: The Guilford Press.
- Crone, D. A., Horner, R. H. (2003). *Building positive behavioral support systems in schools*. New York: The Guilford Press.
- Elliot, M. and Shenton, G. (1999) *Bully-free: Activities to Promote Confidence and Friendship*. London: Kidscape.
- Glover, D., Cartwright, N. and Gleeson, D. (1998) *Towards Bully-free Schools: Interventions in Action*. Buckingham: Open University Press.
- Heath, M. A., Sheen, D. (2005). *School-Based Crisis Intervention: Preparing All Personnel to Assist*. New York: The Guilford Press.
- Horner, R. H., Sugai, G., Todd, A. W., Lewis-Palmer, T. (1999-2000). Elements of behavior support plans: A technical brief. *Exceptionality*, 8, 205-216.
- O'Moore, M., Minton, S. J. (2004). *Dealing with bullying in schools: A training manual for teachers, parents and other professionals*. Thousand Oaks: Paul Chapman Publishing.
- Orpinas, P., Horne, A. M. (2006). *Bullying prevention: Creating a positive school climate and developing social competence*. Washington DC: American Psychological Association.
- Perry, B. (2001). School Violence. *Scholastic Scope*, 49 (15), 20-21.
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri / Educational Sciences: Theory & Practice*, 2(2), 531-562.
- Rathvon, N. (2008). *Effective School Interventions: Evidence-Based Strategies for Improving Student Outcomes (Second Edition)*. New York: The Guilford Press.
- Sugai, G., Horner, R. H. (2002). Introduction to the special series on positive behavior support in schools. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 10, 130–135.
- Sullivan, K., Cleary, M., Sullivan, G. (2004) *Bullying in Secondary Schools: What It Looks Like and How to Manage It*. London: Paul Chapman Publishing and Corwin Press.
- University of Oregon, College of Education. *School-wide positive behavior support team training manual: School-wide application of positive behavior support building primary*

systems and practices. PowerPoint presentation. Eylül 27, 2010,
<http://pbismanual.uecs.org/manual.htm>.

Wayne Sailor, W., Dunlap, G., Sugai, G., Horner, R. (Eds.). *Handbook of positive behavior support*. New York: Springer Publication Inc.

WHO (2011). *Violence Prevention Alliance. Global Campaign for Violence Prevention*.
<http://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/index.html>

